

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstoogmerk

Verslijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 1.000 fr. per jaar

Postrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie : Prof. Mr. Ridder René VICTOR, Britselei 40, 2000 Antwerpen

BEDENKINGEN TEN BEHOEVE VAN EEN TRANSPLANTATIEWET

Rede uitgesproken door de Heer Jacques MATTHIJS, Procureur-generaal bij het Hof van beroep te Gent, op de plechtige openingszitting van het Hof op 1 september 1971 (slot)

28. Tot nogtoe werd enkel het geval beschouwd van de minderjarige die, wegens zijn leeftijd, nog niet over het vereiste onderscheidingsvermogen en doorzicht beschikt.

De leeftijd bepalen waarop de *minderjarige* wél kan beschouwd worden *als hebbende een voldoende maturiteit van geest bereikt* om te aanvaarden dat, inzake het al dan niet preleveren op zijn lichaam van een orgaan, hij deze gewichtige beslissing *persoonlijk* kan treffen stelt een probleem waarvan de oplossing, — iedereen beseft het best — *bijzonder kies* is.

Velen zullen dadelijk verwijzen naar de snelle evolutie die zich, tijdens het jongste decennium, in onze hedendaagse maatschappij heeft voorgedaan op het stuk van de jeugdemancipatie, zowel in de schoot van de familiale cel al in het publiek en sociaal leven.

Al worden dit verschijnsel en zijn uitwerkselen, — sommige pessimisten spreken van uitpattingen —, op zeer uiteenlopende wijze beoordeeld door degenen die de vroeger bestaande toestanden hebben gekend, beleefd en de resultaten ervan hebben, en thans nog, naar waarde kunnen appreciëren, toch zijn er heden ten dage bepaalde vaststellingen te doen betreffende feiten en realiteiten die als voldongen dienen te worden aangezien, en waarmede men derhalve « nolens volens » wel rekening moet houden : de secundaire cyclus van het onderwijs van algemene vorming en opleiding, — welke ook de leemten en gebreken mogen zijn die velen er aan verwijten —, zomede het technisch of beroepsonderwijs zijn in feite tot op achttienjarige leeftijd verlengd, zodat talrijke jongelingen en meisjes van die ouderdom reeds dikwijls een determinerende keuze doen wat hun maatschappelijke toekomsttaak betreft ; vanaf dit ogenblik wordt op hen voortdurend beroep gedaan om aan te sluiten bij allerlei ideologische, culturele en sociaal-economische verenigingen en organisaties, aansluiting die doorgaans een beredeneerde optie impliceert van persoonlijk en sociale aard, zodanig dat met de dag meer, hen pedagogische en maatschappelijke verantwoor-

delijkheid wordt toevertrouwd in de leidinggevende kaders van het jeugd- en verenigingsleven ; zoals de jongeren reeds toenemende inspraak verkrijgen bij de werking van de onderneming, worden nu ook de studenten uit het universitair onderwijs meer en meer als sociale partners aanvaard. Intussen kunnen de jonge mannen vanaf hun achttien jaar opgeroepen worden voor het vervullen van hun militieplicht, en heeft de *wet van 1 juli 1969*, op grond van al deze feitelijke vaststellingen, de kiesgerechtigde leeftijd voor de gemeenteraden van 21 op 18 jaar gebracht ⁽⁸¹⁾, en aldus aan de achttienjarigen van beide geslachten hun actieve deelneming erkend aan het politiek leven ; een wetsvoorstel werd thans in bespreking genomen met het oog op de wijziging van de kieswetten ten einde het kiesrecht te verlenen van de leeftijd van 18 jaar af voor de *provincieraadsverkiezingen* ⁽⁸²⁾.

Verder bepaalt het artikel 1 van het op 3 maart 1971 in de Kamer van Volksvertegenwoordigers door de Minister van Justitie ingediend wetsontwerp op de Belgische nationaliteit ⁽⁸³⁾ dat de term « minderjarig » in dit ontwerp gebruikt wordt voor de persoon die de leeftijd van 18 jaar niet bereikt heeft en niet ontvoegd is, en de term « minderjarigheid » voor de staat van die persoon, zodat, om de Belgische nationaliteit b.v. te verkrijgen door optie, de verzoeker, vanaf de volle leeftijd van 18 jaar, *gans alleen* zou optreden, zonder de toestemming van die van zijn ouders die over hem het recht van bewaring uitoefent, of, bij ontstentenis, van zijn grootouders of van de familierraad, zoals thans vereist wordt door art. 21 der gecoördineerde wetten op de verwerving, het verlies en de herkrijging van de nationaliteit.

Moge bovendien terloops worden vastgesteld dat bloedafnemingen thans mogen verricht worden op de personen ouder dan 18 jaar en jonger dan 65 jaar ; het koninklijk besluit dat deze bloedafnemingen regelt vereist nochtans nog altijd dat de bloedgevers jonger dan 21 jaar daartoe

van hun ouders of wettelijke vertegenwoordigers de toestemming moeten krijgen ⁽⁸⁴⁾.

Opvallend is het ook dat op 29 mei 1969, door de hr. Senator P. De Clercq, in de Senaat, een wetsvoorstel werd ingediend strekkende tot verlaging van de leeftijd van de burgerlijke meerderjarigheid tot achttien jaar ⁽⁸⁵⁾. Aan de andere kant, werd van 4 tot 8 mei 1970, in de Raad van Europa de eerste vergadering gehouden van een Commissie van deskundigen belast met het ontwerpen van een aanbeveling of van een Overeenkomst met het oog op de verlaging van de leeftijd van volledige rechtsbekwaamheid en de eventuele regeling van de problemen in verband daarmee.

Met betrekking tot een algemene verlaging van de burgerlijke meerderjarigheidsleeftijd, kan men tal van argumenten aanvoeren in positieve, doch vooral in negatieve zin, o.m. in verband met de ontredender welke die maatregel in ons rechtsstelsel zou veroorzaken ⁽⁸⁶⁾.

In onderhavig exposé behoort het mij echter niet over deze aangelegenheid uit te weiden; per se zou ze een diepgrondige en uitvoerige juridische, sociologische en psychologische studie vergen. Al de voormelde initiatieven heb ik dan ook enkel terloops willen opgeven ter loutere illustratie van een blijkbaar onafwendbare algemene tendenz, die in ons positief publiek recht reeds ingang heeft gevonden, en die, in de komende jaren, wellicht nieuwe uitdrukkingen zal vinden.

In tegenstelling tot deze strekkingen, waaruit zou kunnen afgeleid worden dat, in onze hedendaagse maatschappij de jongeling of het meisje van achttien jaar, afgezien van hun juridische toestand op het stuk van civielrechtelijke handelingsbekwaamheid, mogen beschouwd worden als hebbende op die leeftijd een zekere geestematuriteit bereikt, wens ik nochtans op één enkel feit te wijzen, nl. het volgende: na jarenlange studies, voorbereiding en besprekingen door de meest gezaghebbende specialisten, heeft de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming de strafrechtelijke meerderjarigheid van zestien jaar, zoals die in de vroegere wet van 15 mei 1912 op de kindbescherming was bepaald, tot de leeftijd van achttien jaar opgevoerd, doch door haar artikelen 30 en 31 heeft zij de daarin bepaalde maatregelen van opvoedingsbijstand uitgebreid tot de minderjarigen van min dan éénentwintig jaar, wier gezondheid, veiligheid of zedelijkheid gevaar lopen of wanneer de omstandigheden waarin zij worden opgevoed gevaar opleveren, terwijl ook tot de leeftijd van éénentwintig jaar de minderjarigen het voorwerp kunnen uitmaken van maatregelen van bewaring, behoeving en opvoeding, bevolen door de jeugdrechtbank, wanneer zij in de toestand verkeren zoals bepaald bij artikel 36 - 2° van deze wet.

29. Deze vlugge rondgang in de huidige opvattingen en verwezenlijkingen met betrekking tot het minderjarigheidsprobleem wijst er dus op dat, ofschoon men — terecht of ten onrechte — stilaan de weg opgaat naar een erkenning van de handelingsbekwaamheid van de minderjarige die de leeftijd van achttien jaar heeft bereikt, er niettemin uitgesproken en begrijpelijke weigeringen, althans aarzelingen, bestaan om deze minderjarige volledig gelijk te stellen met de meerderjarige van éénentwintig jaar.

Doch in het doornig domein, dat ik heden schoorvoetend betreed, wens ik andermaal en met klem te herinneren aan de niet-vermogensrechtelijke aard en aan het absoluut karakter van het persoonlijkheidsrecht, die samen de essentie zijn van het juridisch aspect der prelevementen van organen ten behoeve van transplantatie, en kan men, naar mijn oordeel, gelet op de graad van geestesontwikkeling en -rijpheid die de jongeling of het meisje van meer dan achttien jaar in onze moderne

gemeenschap doorgaans heeft verworven, hem nog bezwaarlijk behandelen als een kind en hem derhalve verbieden zijn wil te uiten, of minstens zijn stem te laten horen, wanneer het gaat om een zó gewichtig feit als de gift van een orgaan uit zijn lichaam.

Moge ik hier de woorden vermelden van een gezaghebbend Frans magistraat, de heer voorzitter L. Kornprobst, waar hij verklaart: « Une telle conception ne serait guère compatible avec la civilisation mécanique actuelle, qui voit parfois confier à des garçons de 16 ans un outillage précieux ou à des infirmières encore mineures, de lourdes responsabilités dans les hôpitaux... » ⁽⁸⁷⁾.

Nochtans, aan de andere kant, dient deze minderjarige, bij het uitbrengen van die wil, nog steeds beveiligd te worden tegen uit zijn kinderjaren overblijvende zwakheden van het gemoed en van het oordeel, tegen zijn uiteraard nog snelle vatbaarheid voor oppervlakkige indrukken en onverhoedse karakteriële reacties, vooral tegen het vurig enthousiasme en de opofferingsgeest die de jeugd doorgaans aanmerken maar die tevens haar rijkdom is.

De zelfstandigheid van de wil moet hier dan ook nog beschermd blijven tegen de mogelijke uitingen van al die verscijsels, eigen aan de jeugd.

30. Uitgaande van deze beschouwingen, meen ik, in alle bescheidenheid, volgende oplossingen te mogen voorstellen:

1°/ Wanneer de minderjarige de volle leeftijd van achttien jaar heeft bereikt, dient zijn persoonlijke toestemming tot prelevement van het orgaan van hem rechtstreeks door de geneesher of chirurg te worden ingewonnen ⁽⁸⁸⁾;

2°/ Weigert hij tot het prelevement te laten overgaan, zo dient zijn wil stipt en onherroepelijk te worden eerbiedigd, welke de houding van zijn ouders of een andere wettelijke vertegenwoordiger ook moge zijn. ⁽⁸⁹⁾;

3°/ Stemt hij integendeel daarin toe, mits hem de vereiste voorafgaande accurate en adequate voorlichting werd verstrekt (zie hierboven onder nr. 20), zo dienen zijn ouders of een andere wettelijke vertegenwoordiger van dit opzet van de minderjarige door de geneesheer of chirurg te worden ingelicht, en, ingeval zij menen zich tegen dit voornemen te moeten verzetten, dienen de ouders, hetzij gezamenlijk, hetzij de ene zonder de andere, of de wettelijke vertegenwoordiger dit verzet aan de geneesheer of chirurg, binnen de termijn van 24 uren, te doen kennen.

Twee procedures kunnen vervolgens in overweging genomen worden:

a/ ofwel zijn het de verzetaantekenende ouders of de wettelijke vertegenwoordiger die, binnen een zeer korte termijn, de minderjarige, bij eenvoudige gerechtsbrief, vóór de jeugdrechtbank doen oproepen;

b/ ofwel is het de minderjarige die, wanneer hij in zijn wil tot prelevement volhardt, de verzetaantekenende ouders of wettelijke vertegenwoordiger, binnen zeer korte termijn, op dezelfde wijze, vóór dezelfde rechtbank doet oproepen.

Het wil mij voorkomen dat laatstvermelde procedure de voorkeur verdient, omdat zij de minderjarige ertoe leidt andermaal na te denken vooraleer zijn wili door te drijven en dienvolgens het geval bij de jeugdrechtbank ahangig te maken.

Hoe dan ook, zou de jeugdrechtbank, bij staking van alle andere zaken, en na partijen alsook de geneesheer of chirurg in persoon te hebben gehoord, terstond, in eerste en laatste aanleg de eindbeslissing treffen.

31. Tot zover de bespreking van de hoofdzakelijke voorwaarden waaraan de toestemming van de donor blijkt

te moeten onderworpen worden, naar gelang de verschillende toestanden waarin hij zich bevindt, *toestemming die hij vanzelfsprekend steeds kan intrekken*.

Het verkrijgen van die toestemming, onder de opgegeven voorwaarden, zou evenwel op zichzelf niet volstaan om de *medische immuniteit* inzake het afnemen en de transplantatie van het orgaan te aanvaarden ⁽⁸⁹⁾.

Zo t.o.v. de strafbepalingen betreffende de opzettelijk toegebrachte lichamelijke letselen rechtsleer en rechtspraak het over het *principe* van deze immuniteit volkomen eens zijn, bestaan er nog eindeloze betwistingen over de *rechtsgrond* en over de *perken* van die straffeloosheid ⁽⁹⁰⁾.

Daar het onderzoek van deze controverses het bestek van onderhavig exposé zou te buiten gaan, zal ik mij beperken desaan gaande te verwijzen naar de m.i. meest aanvaardbare rechtvaardiging van de medische immuniteit zoals die samengevat werd door de heer raadsheer P. E. Trousse in het merkwaardig verslag door hem uitgebracht op het VIIIste Internationaal Congres van rechtsvergelijking, gehouden te Pescara, tussen 29 augustus en 5 september 1970 ⁽⁹¹⁾.

Naar luid van dit verslag, blijkt de medische immuniteit gelegen te zijn :

aan de ene kant, in de *sociale waarde* van de chirurgische ingreep, waardoor door het streven naar de genezing van de patiënt het antisociaal kenmerk van de opzettelijk toegebrachte lichamelijke letselen, op zich zelf beschouwd, wordt opgeslorpt, *aan de andere kant*, in de *noodtoestand*, waarbij dit streven naar genezing het behoud van de lichamelijke integriteit primeert (zie hierboven onder nummer 14 en de auteurs en rechtspraak vermeld onder voetnoot ⁽⁸⁵⁾ ⁽⁹²⁾).

Uit deze tweevoudige regel volgt dat de medische immuniteit slechts bestaat in de mate waarin zij aan de *normale* en *correcte* uitoefening van de geneeskunst beantwoordt, terwijl de van haar *curatieve* doeleinden afgewende chirurgie uit die immuniteit uitgesloten is: indien de geneesheer alles in het werk mag en moet stellen om zijn in levensgevaar verkerende patiënt te redden, tot zelfs, in wanhopige gevallen, zijn toevlucht nemen tot een tussenkomst waarvan het risico in andere omstandigheden niet zou kunnen gerechtvaardigd worden ⁽⁹³⁾, is het hem daarentegen niet geoorloofd zijn beroep in wonderdoenerij te laten ontaarden.

Inzake het preleveren en de overplanting van organen « in vivo » vertoont dit vereiste een bijzonder belang omdat men er niet enkel te doen heeft met een patiënt-receptor, wiens leven of verdere bewaring van de gezondheid van deze ingreep afhankelijk kan worden gesteld, en die dus de eventuele begiftigde is van de transplantatie, — al verliest hij toch eerst zijn eigen orgaan vooraleer hem een ander in de plaats wordt overgeënt —, *maar vooral omdat de toestand van de donor inacht moet worden genomen*, daar hij zich met zuiver altruïsme vrijwillig onderwerpt aan een ernstig risico, zonder het minste voordeel, tenzij de morele voldoening van zijn menslievende daad, maar beslist met een vooraf vaststaand verlies van het door hem geschonken orgaan, terwijl die verdwijning bij de ingreep zelf noodlottige uitwerkselen kan veroorzaken, of later verwikkelingen en onherstelbare gevolgen kan hebben.

Daarom ook is het dat, buiten de vrije en stipt voorgelichte toestemming van de donor, het preleveren van het door hem gegeven orgaan enkel mag geschieden, wanneer het daaruit voor hem voortspruitend gevaar niet de redelijke perken te buiten gaat d.w.z. wanneer het chirurgisch ingrijpen aan de criteria van een *werkelijke noodtoestand* beantwoordt ⁽⁹⁴⁾ zodus volstrekt noodzakelijk is, een *bepaald gewettigd belang* vertoont, en voor de donor geen gevaar betekent dat volstrekt buiten verhouding zou liggen tot het heilzaam uitwetsel dat, in verband met de

bereikte vorderingen en uitslagen van de wetenschap, men van de overplanting op het lichaam van de receptor redelijk mag verwachten ⁽⁹⁵⁾.

Daarom ben ik van oordeel dat, naar het voorbeeld van de Deense wet nr. 246 van 9 juni 1967 ⁽⁹⁶⁾, het gepast ware, in de tekst zelf van een Belgische algemene transplantatiewet, aan deze principes te herinneren, wat trouwens ook de eenparig uitgedrukte wens was van de vertegenwoordigers der deelnemende Staten aan de XVIde Studiezitting van het « Internationaal Centrum der Magistraten Luigi Severini », te Perugia, in september 1969 ⁽⁹⁷⁾.

32. Dat verder het uitsluitend *belang van de wetenschappelijke* navorsing een prelevement ten behoeve van overplanting van een orgaan nimmer zou kunnen rechtvaardigen hoeft niet eens te worden vermeld: al de juristen en geneesheren zijn het er over eens — en hun opvatting wordt door een talrijke rechtspraak bekrachtigd —, dat de behandeling of de chirurgische tussenkomst die de geneesheer zou ondernemen, niet om de patiënt te genezen of zijn ziekte of kwaal te verzachten, maar tot zuiver wetenschappelijk experiment of met het enig doel de medische wetenschap te bevorderen, de geneesheer strafrechtelijk en civielrechtelijk aansprakelijk zou stellen, buiten elke beschouwing aangaande zijn onbaatzuchtigheid of andere motieven, en zelfs indien de donor daarin vrijwillig en met kennis van zaken mocht hebben toegestemd. Inzake transplantatie van organen duldt dit principe niet de minste toegeving, en de reeds vermelde Belgische wet van 7 februari 1961 (zie hierboven onder nrs. 11 en 12), net zoals de meeste buitenlandse wetten, met betrekking tot het afnemen op een levend mens en tot bereiden, invoeren, bewaren, afleveren of gebruiken van bestanddelen, weefsels of organen van menselijke oorsprong, bepalen uitdrukkelijk dat deze *enkel tot therapeutische doeleinden* mogen bestemd worden ⁽⁹⁸⁾.

Het beginsel mag evenwel niet tot de inconsequentie leiden dat het aanwenden van nieuwe therapieën of technieken zou worden uitgesloten, zoniet zou elke vooruitgang van de medische wetenschap onmogelijk worden gemaakt. Doch het gebruik ervan moet afhankelijk gesteld worden van bepaalde eisen: ernstig en nakend gevaar, rechtmatige verhouding tussen dit gevaar en de risico's van de ingreep, noodzakelijkheid, oorzakelijk verband, therapeutisch doel, fysische en psychische geschiktheid van de donor, vrije en voorgelichte toestemming van de donor, en ook van de receptor (zie verder onder nr. 33).

Zijn al die voorwaarden verenigd, dan is het ongetwijfeld toegelaten een techniek te wagen die nog niet tot de klassieke methodes behoort, doch gerechtvaardigd kan worden door het feit dat zij een der enige middelen is om in de poging tot redding van de in levensgevaar verkerende zieke te slagen ⁽⁹⁹⁾.

33. Zopas werd melding gemaakt van de *toestemming van de receptor*.

Inderdaad, in geval van transplantatie van een orgaan, volstaat het niet de vrije en degelijk voorgelichte toestemming te verkrijgen van de donor; zodanige ingreep kan vanzelfsprekend niet doorgaan zonder het akkoord van de receptor: « *summa lex aegroti voluntas* »; en dit probleem betreft te zijnen opzichte de *transplantaties* zowel « *ex vivo* » als « *ex mortuo* ».

Mogen hierbij evenwel ter zijde gelaten worden tussenkomsten die doorgaans kunnen beschouwd worden als van minder belang dan die van de overplanting van een eigenlijk orgaan; ik bedoel b.v. een dringende bloedtransfusie of huidoverenting op een bewusteloze receptor, die onverwijld aldus moet worden verzorgd, en wiens toestemming in dergelijke omstandigheden mag verzaakt worden, zelfs al moest men te doen hebben met een receptor, wiens

godsdienstige overtuiging zich tegen bloedtransfusie zou verzetten, zoals dit o.m. het geval is voor de «Getuigen van Jehovah», die de bloedtransfusie weigeren⁽¹⁰⁰⁾; is het immers niet de plicht van de geneesheer alles in het werk te stellen om zijn patiënt te redden?⁽¹⁰¹⁾

Gaat het echter om overplanting van een orgaan, — nier, lever, milt, strottenhoofd, long of hart —, dan wordt het *principeel* vereist dat aan de receptor de voorgestelde ingreep beknopt zou worden uiteengezet, zomede de verhoopde uitslagen, maar ook de risico's en eventueel latere post-operatorie verwickelingen, zoals mogelijke infecties en afstotingsverschijnselen. Die voorlichting van de receptor is temeer aangewezen daar hij, bij transplantatie, vooraf zijn eigen orgaan definitief verliest.

34. Het woord *principeel* moet hier nochtans worden onderstreept, want, zo de toestemming van de receptor geboden is, dan moeten evenwel aan de voorlichtingsplicht te zijnen opzichte *sommige perken* worden gesteld, waarvan de medische deontologie trouwens t.o.v. alle zieken, de bijzondere kiese aard dagelijks ervaart.

Vaak gebeurt het dat het belang zelf van de receptor zal eisen dat hij niet *integraal* zou worden voorgelicht. «Een duidelijke en volledige uiteenzetting van zijn toestand, met vermelding van alle gevaren en eventueel tegenaanwijzingen die met de ingreep verbonden zijn, zou er immers kunnen toe leiden ongunstige omstandigheden uit te lokken en aldus, therapeutisch gezien, af te raden zijn»⁽¹⁰²⁾.

Hoofdzaak is dat de aan de receptor verstrekte inlichtingen hem zouden toelaten, met een *voldoende kennis* van de kwaal waaraan hij lijdend is, de keuze te doen tussen de toestemming of de weigering tot transplantatie⁽¹⁰³⁾.

De geneesheer beschikt dan ook, in het belang van zijn patiënt, over een *zekere vrijheid in de voorlichting*: deze laatste moet zich dus niet noodzakelijk uitstrekken tot uitleggingen, die, wegens gebrek aan aanpassingsvermogen van de receptor, geen andere uitwerkselen zouden kunnen hebben dan het verergeren van zijn verlegenheid of van zijn angst.

Telkens daartoe, in het concreet geval, bepaalde redenen bestaan, — en deze zullen vanzelfsprekend verschillen naar gelang de graad van onderlegdheid van de receptor, van zijn pathologische en van zijn psychologische toestand —, heeft de geneesheer het recht, en zelfs de plicht, sommige aspecten van zijn therapeutisch optreden te *verzwijgen*, want hij dient er in de eerste plaats over te waken dat de meest gunstige voorwaarden zouden vervuld worden voor het welslagen van zijn tussenkomst⁽¹⁰⁴⁾.

Die *medische verzwijging*, aan de geneesheer veelal opgelegd door een zuiver humanitair gevoel, los van elk bedrog of veinzerij nopens de ernst van de toestand van de kwaal waaraan de receptor lijdt, zou men te vergeefs in een algemene vaste en strakke regel pogen vast te leggen; zij ressorteert, naar mijn oordeel, uitsluitend onder de medische deontologie, het geweten van de geneesheer, en zijn tactvolle benadering van de patiënt. Diens recht op de waarheid heeft tot eerste grens zijn vermogen om die te kennen zonder aanzienlijke nadelige invloed op zijn toestand; over die grens, is de geneesheer er beslist toe gerechtigd t.o.v. zijn patiënt innerlijk voorbehoud, of juist gezegd mentale restrictie te betuigen⁽¹⁰⁵⁾.

35. Daar de kandidaat-receptor veelal in een toestand zal verkeren die zijn voorlichting zal bemoeilijken tot zelfs onmogelijk maken, zal, in de *practische werkelijkheid*, zeer dikwijls heel wat meer medische verduidelijking of opheldering verstrekt worden aan de nabestaanden van de receptor dan aan deze laatste zelf. Derhalve, net zoals voor de hierboven onderzochte toestemming van de levende donor, rijzen alsdan dezelfde vragen wanneer de receptor gehuwd of minderjarig is (zie hierboven onder nrs. 21, en

26 tot 31): dienen in het ene geval de medeechtgenoot, in het ander geval de ouders, of, bij hun ontstentenis, de wettelijke vertegenwoordiger van de receptor ook niet hun voorafgaande toestemming te verlenen tot de transplantatie, of daarom verzocht worden?

Op het eerste gezicht, en op grond van dezelfde reeds uiteengezette beschouwingen, zou men, van zuiver logisch standpunt uit, er geneigd toe zijn dezelfde oplossingen «*mutatis mutandis*» voor te stellen.

Doch, bij nader onderzoek, beseft men dadelijk dat de toestand zich hier in gans andere omstandigheden voordoet.

Vooreerst zal de receptor in de fysische onmogelijkheid verkeren om, in verband met de besproken gerechtelijke procedures, vóór de bevoegde rechter *in persoon* te verschijnen, terwijl, in zodanig geval, het beslist niet zou verantwoord zijn deze rechterlijke debatten, met de psychologische uitwerkingen die zij noodzakelijk medebrengen, te laten doorgaan in de ziekenkamer waar de receptor wordt verzorgd.

Vervolgens, afgezien van dit impedimentum, en *hoofdzakelijk*, dient het *medisch en technisch vereiste* van de aangelegenheid stipt in acht te worden genomen in rechtstreeks verband met de kansen tot succes van de overplanting op de receptor, en dit vooral wanneer het gaat om een transplantatie «*ex mortuo*» of «*post mortem*» d.w.z. van uit een donor, wiens geest- in lichamelijkeheid heeft opgehouden te bestaan, doch wiens vegetatieve lichamelijkeheid nog kunstmatig in leven wordt gehouden en toelaat bepaalde organen van de ene op de andere te transplanteren (zie verder onder nrs. 36 tot 41).

Geldt het een overplanting «*ex vivo*», d.w.z. van levende donor tot receptor, zal men doorgaans over een zekere, alhoewel soms zeer korte termijn, beschikken om het vervullen van de voorgestelde voorwaarden en eventuele gerechtelijke procedures uit te lokken en bijeen te brengen. Daarentegen, wanneer het een transplantatie «*ex mortuo*» betreft, is de *factor tijd* van beslissend belang, en wordt hij tot een onafwendbaar minimum beperkt: de ingreep moet immers geschieden *met onverwijlde spoed*, in een tempo waarbij de minste vertraging tot mislukking kan leiden, en dienvolgens de eventuele redding van de receptor niet meer kan verhoopt worden.

Dienvolgens, zo ingeval van transplantatie «*ex vivo*» de uiteengezette opvattingen en de spoedeisende procedures voorgesteld t.o.v. de weigerende medeechtgenoot van de levende donor en van de ouders of wettelijke vertegenwoordiger van de minderjarige van min of van meer dan 18 jaar desnoods op de receptor zouden kunnen toegepast worden, kunnen zodanige oplossingen met de eventuele tussenkomst van gerechtelijke instanties t.o.v. de receptor praktisch niet eens in overweging genomen worden wanneer het een transplantatie «*ex mortuo*» betreft.

Hoe diepgrondig men zich over het probleem ook moge bezinnen, is het mijn bescheiden oordeel dat geen andere oplossing aanvaardbaar blijkt dan de volgende: gesteld zijnde dat de gehuwde of de meer dan achttienjarige receptor zijn toestemming verleende, ofwel diens ouders of wettelijke vertegenwoordiger indien hij nog geen achttien jaar oud is, wil het mij voorkomen dat vervolgens, in zodanig geval, aangemerkt als een werkelijke overmacht, die de chirurg en de leden van zijn medische ploeg er *volstrekt* toe *dwingt* onverwijd te grijpen naar de «laatste kans» die voor de receptor openligt, men nog enkel, en zonder meer, moet vertrouwen op hun beslissing, en derhalve op het *professioneel geweten*, waarmede zij, met onderling overleg en volledige kennis van zaken, en in feite meestal na raadpleging en degelijke voorlichting van de nabestaanden van de patiënt, besloten hebben, uitsluitend tot heil van de receptor, de overplanting te wagen.

Zo wordt ik geleid tot de bespreking van het ander aspect van het voorwerp van dit exposé :

36. 11/- *De overentingen en transplantaties bij prelevementen « ex mortuo » of « post mortem ».*

In de loop der eeuwen heeft de mens geleidelijk aanvaard dat de oeroude piëteitsvolle traditie van het vereren van de doden, en van de onschendbaarheid van hun lijk, in zekere mate moest worden prijsgegeven aan de onafwendbare noodwendigheden van de medische wetenschap, en op waardige wijze overgebracht met de door haar toenemende eisen, al is thans nog bij sommigen de phobie van een lijkopening een merkbare reactie van het gemoed niet zo zeer wanneer die lijkopening gelast of verricht wordt, overeenkomstig de wet ⁽¹⁰⁶⁾, o.m. met het oog op de opsporing en de bewijislevering van een misdrijf, maar vooral t.o.v. de klinische autopsie ⁽¹⁰⁷⁾.

Moet er nochtans aan herinnerd worden dat de lijkopening op zich zelf thans niet meer indruist tegen de heden-daagse, in ons land althans, gevestigde of gangbare godsdienstige, filosofische of morele opvattingen ⁽¹⁰⁸⁾, en dat aan de levende mens het onbetwist persoonlijkheidsrecht wordt erkend de opening van zijn lijk en de eventuele dissectie ervan voor te schrijven, hetzij om persoonlijke redenen, hetzij wegens familiale of sociale overwegingen ⁽¹⁰⁹⁾ ?

Zelfde opvattingen gelden voor de vrijwillige en uitdrukkelijke afstand door de mens van zijn lijk in zijn geheel ⁽¹¹⁰⁾ of van lijkdelen met het oog op prelevementen tot therapeutische doeleinden of ten behoeve van de eisen van de wetenschap in dienst van de levende mens en van de collectiviteit, zodus op voorwaarde dat die afstand een zuivere *gift* weze ; want, zoals het orgaan van een levend mens, is 's mens lijk een *extra-patrimonial goed*, een « *res extra commercium* », niet vatbaar voor vervreemding ten bezwarende titel ⁽¹¹⁰⁾, en is die beschikkingsdaad de uitoefening van een persoonlijkheidsrecht ⁽¹¹²⁾. Verschillende buitenlandse wetgevingen ⁽¹¹³⁾ hebben trouwens die afstand geregeld, en het ware gewenst mocht ook de Belgische wetgever in deze materie tussenbeide komen. Een stap in die richting werd anderhalf jaar geleden reeds gedaan op initiatief van de h. volksvertegenwoordiger *Ch. Cornet d'Elzjus*, die, op 16 januari 1969, in de Kamer van Volksvertegenwoordigers een wetsvoorstel indiende « *betreffende het wegnemen van organen post mortem* » ⁽¹¹⁴⁾, voorstel waarvan het artikel 1 als volgt luidt :

« Met ingang van de volle leeftijd van 21 jaar kan ieder persoon aan het gemeentebestuur waaronder hij ressorteert, vragen dat op zijn identiteitsbewijs een teken wordt aangebracht, waaruit zijn wil blijkt dat men, bij een dodelijk ongeval, over zijn lichaam mag beschikken ».

Er dient immers rekening te worden gehouden met het feit dat, in ons land, de *klinische autopsie* in de zeden nog geen ruime ingang heeft gevonden en eerder de uitzondering blijft, zodat, in de praktijk doorgaans nog een *testamentaire beschikking*, beheerst door de artikelen 969 en volgende B.W., althans een *schriftelijke* toestemming van de patiënt wordt geëist of minstens daarom verzocht, wat om humanitaire redenen, bij een persoon lijdend aan een ernstige ziekte, waarvoor een noodlottige afloop te vrezen is, zeker niet aangewezen is. Nochtans mag een stilzwijgende toestemming niet worden verondersteld en moet zij gestaafd worden door positieve gegevens.

De oplossing van deze aangelegenheid houdt dus nauw verband met die van de transplantatie en overentingen « *ex mortuo* ».

37. Vooraleer echter daarover uit te weiden, en gelet op de vaststelling dat, net zoals het lichaam van de levende mens, diens lijk *gevaloriseerd* wordt door de snelle voordeuringen van de biologie en van de medische wetenschap in-

zake overplantingen van vitale organen zoals lever, longen en hart, en aldus, als bron van anatomisch en therapeutisch materiaal, in het rijk der levenden met de dag meer belang krijgt, dient het te worden beklemtoond dat, sinds de jongste jaren, de problematiek van de gegevens van « *leven* » en « *dood* » een gebied kent dat tussen beide polen gelegen is.

Inderdaad, een vaststaand feit is het thans geworden dat, aan de hand van trouwens steeds meer evoluerende wetenschappelijke en technische methoden, waarvan de jongste op de onvolmaaktheid wijst van de laatst toegepaste, en die ik, wegens volstrekte onbevoegdheid, mij wel zal wachten te bespreken, de mens geacht kan worden door organische hersendood als menselijk persoon te zijn overleden, doch nog niet geworden is tot een lijk, omdat het vegetatieve leven van overige organen nog aanwezig is en hun doodgaan, door middel van steeds meer geperfectioneerde toestellen, voorlopig kan worden voorkomen en uitgesteld.

Men weet sedert lang dat de electroencefalografie tot de bevinding is gekomen dat de dood een verschijnsel is dat zich niet ogenblikkelijk voordoet maar integendeel *trapsge wijze* geschiedt. *Sterven* als menselijk orgaan valt dus te onderscheiden van het *gezamenlijk doodgaan* van de menselijke organen als fysiologisch proces ⁽¹¹⁵⁾, en tussen de mens als levende persoon en het lijk staat de reeds gestorven, dode mens, die echter nog niet geworden is een lijk, en waarop aanvaard kan worden dat, mits het inacht nemen van sommige voorafbestaande voorwaarden (zie verder onder nr. 42 tot 46), prelevementen kunnen verricht en overgeplant worden op een andere levende patiënt, zonder dat de geneesheer-chirurg en de leden van zijn ploeg die daartoe overgaan gevaar zouden lopen zich schuldig te maken aan opzettelijk gepleegde doding.

Het vastleggen van dit ogenblik, waarop de organische hersendood van een mens ingetreden is en het nog louter vegetatief leven van zijn organisme hem niet meer tot menselijk persoon maakt, titularis van de hem verbonden rechten van de persoonlijkheid, doch enkel nog tot iets, dat nog geen lijk kan worden genoemd, doch onderworpen is aan een gans verschillend juridisch regime, is dus van hoofdzakelijk belang, en dit niet enkel in verband met de transplantatieproblematiek zelf, maar bovendien met betrekking tot de toepassing van de strafwet en tot verscheidene domeinen van het privaatrecht : o.m. erfrecht, huwelijksvermogensrecht, recht van de levensverzekeringen, schade en schadeloosstelling uit onrechtmatige daad.

38. Derhalve luidt de vraag : kan het bepalen van dit ogenblik op vaste criteria gegrond worden, en dient de *definitie van de dood* te worden opgenomen en vastgelegd in een wettekst ?

De rechten en verbintenissen welke onze rechtsorde tot voorwerp heeft te erkennen en te sanctioneren behoren hoofdzakelijk tot menselijke personen, soms zelfs wanneer ze nog niet geboren werden (art. 312, 393, 725-1°, 906 B.W.). Hun dood betekent ofwel de verdwijning, ofwel de overdracht van die rechten. Het bewijs van een gebeuren met zodanige juridische repercussies wordt sinds lang aan sommige rechtsregelen onderworpen. Het uitwerken van die rechtsregelen dagteekent evenwel van een tijdstip waar de *vaststelling van de dood* geen technische moeilijkheden bleek te opperen. Om zich van het overlijden te vergewissen, volstond het aan hem wie de wet deze opdracht had toevertrouwd het lijk te zien, en bewijsmoeilijkheden rezen enkel wanneer het lijk niet kon worden teruggevonden of zijn identificering onzeker bleef.

Voormelde regelen werden opgenomen in de artikelen 77 tot 87 B.W., in sommige voorafgaande dekreten van het Frans revolutionnair tijdstip, in een paar keizerlijke dekree-

ten, en in aanvullende Belgische wetten en koninklijke besluiten ⁽¹¹⁶⁾.

De zeer recente wet van 20 juli 1971 op de begraafplaatsen en de lijkbezorging, gepubliceerd in het « Staatsblad » van 3 augustus 1971 (blz. 9191) heeft, in verband met hetgeen ons hier aanbelangt, geen enkele wijziging gehuldigd.

39. Het besluit dat uit die wettelijke en reglementaire bepalingen dan ook dadelijk kan worden getrokken is de *afwezigheid van juridische definitie van de dood*: in ons positief recht, is de dood nog steeds een *feit*, waarvan het bewijs door de wet enkel werd *vergemakkelijkt* door de verplichting op te leggen van het opmaken van een *akte van overlijden*, geboekt in de registers van de burgerlijke stand, akte waarvan aan verscheidene daarin opgenomen vermeldingen ten ander slechts een beperkte bewijskracht wordt verleend, zoals blijkt uit de rechtspraak ⁽¹¹⁷⁾.

Maar om het bepalen van wetenschappelijke procédés bij de vaststelling van de dood, heeft de wetgever zich tot nogtoe nooit bekommerd. Voor het nagaan van haar werkelijkheid heeft hij enkel vertrouwen geschonken aan de persoonlijke vaststelling van de ambtenaar van de burgerlijke stand, en, hoe paradoxaal het ook moge zijn, is het thans, theoretisch, nog steeds het regime dat ook van toepassing is in de ziekenhuizen en klinieken, waar er nochtans voldoende technische middelen kunnen aangevend worden voor een wetenschappelijke controle.

Heden ten dage, vertrouwt de wetgever op het getuigenis van een geneesheer, zonder hem enigerlei verificatietechniek met betrekking tot de werkelijkheid van het overlijden op te leggen.

40. Nu echter de ontzaglijke vorderingen van de wetenschap het biologisch proces van de dood heeft verlengd tot grenssituaties, waarin 's mensen lichaam tussen leven en dood kan behouden worden, dient de aanzienlijke moeilijkheid betreffende de vaststelling van de dood amper te worden beklemtoond.

Inzage van de wetenschappelijke raadplegingen, mededelingen, verslagen, voordrachten, en andere literatuur uitgaande van de meest gezaghebbende specialisten van het medisch korps in de ganse wereld, leidt evenwel tot de misschien ontgoochelende vaststelling dat, zo zij thans over 't algemeen akkoord gaan om de dood van de hersenen gelijk te stellen met de dood « tout court » ⁽¹¹⁸⁾, niettemin de betrouwbaarheid van de criteria, welke door hem opvolgentlijk werden vooropgesteld om die hersendood stellig te bevestigen, door latere wetenschappelijke bevindingen wordt aangetast ⁽¹¹⁹⁾.

In het jongste verslag dd. 4 januari 1971, dat mij nopens deze aangelegenheid werd overgelegd, hebben de Drs. de Coninck, P. Dor en J.R. Fagnart, door de franstalige Raad van de Orde der Geneesheren van de provincie Brabant in commissie aangesteld voor de bestudering van het probleem van de expedimentele recherche op de mens en haar toepassing op overplantingen van organen (op. cit. onder voetnoot (24)), duidelijk doen uitschijnen dat wanneer de geneesheer de cerebrale dood moet bevestigen hij een medisch oordeel uitbrengt, gegrond op de kennis en de vaststelling van verschijnselen en symptomen, waarvan de betrouwbaarheid in twijfel kan worden gebracht door een voortdurende evolutie.

Sommige criteria voorgesteld in 1968 worden in 1971 reeds verzaakt, althans als onvoldoende beschouwd. De vorderingen van de electroencephalografie, die rechtstreeks voorlichting verstrekt over de activiteit van de hersencortex en van de vernietiging van dit biologisch support van de menselijke persoon hebben bewezen dat andere aanwijzingen, nl. sommige medullaire reflexen kunnen voortduren op personen wier hersencortex nochtans te niet is gegaan (zie blz. 23 en 24 van voormeld verslag).

Terwijl nog zeer onlangs de enige test van het *volledig rechtlijnig* electroencephalogram, vastgesteld op de sterfende gedurende een voldoende termijn, beschouwd werd als een vaststaand bewijs van zijn hersendood, ogenblik vanaf hetwelk het dus geoorloofd zou zijn over te gaan tot het preleveren en transplantatie van organen ten behoeve van een ander in levensgevaar verkerende zieke, blijkt dit criterium thans reeds niet meer een absolute voldoening te schenken op *zich zelf* en schijnt het te moeten worden aangevuld door andere vaststellingen.

Zo werd b.v. door een Israëlsche chirurg, Prof. N. Schalit, tijdens een chirurgie-congres gehouden te Jerusalem, het geval aangehaald van erge schedeltrauma's opgelopen door vijf verschillende patiënten die, gedurende drie jaar, in volledige comateuze toestand zouden verkeerd hebben met volledig lineair electro encephaliek tracé, en die nochtans naderhand allen in leven zijn gebleven en nog in leven zijn, doch met verschillende mentale of fysische na-verschijnselen ⁽¹²⁰⁾.

41. Na die vlugge overschouwing van de twijfel die, op het medisch-biologisch terrein, blijft heersen over vaste criteria en de veilige vaststelling van de hersendood van een mens, en waaruit blijkt met welke voorzichtigheid en zonder overhaasting op geneeskundig gebied moet tewerk gegaan worden, wil het mij voorkomen dat het voor de jurist en voor de wetgever *onmogelijk*, en zeker *niet gewenst* is deze criteria *in teksten* te bepalen en derhalve daarin de dood te definiëren, althans het ogenblik waarop tot prelevementen van vitale organen mag worden overgegaan op het lichaam van een als cerebraal-dood beschouwde mens, en die, in de taal der specialisten reeds genoemd wordt « *het preparaat hart-longen* » ⁽¹²¹⁾.

Zodanige wettelijke definitie zou m.i. zelfs gevaarlijk zijn, want snel voorbijgestreefd door de vorderingen van de biologie, zou zij in een korte tijdspanne *onvolledig zijn en onbruikbaar* worden ⁽¹²²⁾.

Daarom, en ofschoon sommige buitenlandse reglementeringen zich op deze weg hebben gewaagd ⁽¹²³⁾, kan ik persoonlijk noch het beginsel, noch de formulering bijtrecken van de definitie, voorgesteld in het *artikel 3, eerste lid* van het reeds geciteerd wetsvoorstel van de h. volksvertegenwoordiger Ch. Cornet d'Elzies, waar bepaald wordt:

« De dood mag als vaststaande worden beschouwd wanneer drie elektro-encefalogrammen, die een rechtlijnige vorm te zien geven, zijn genomen » ⁽¹²⁴⁾.

Dezelfde zienswijze meen ik te moeten opperen t.o.v. het wetsvoorstel nr. 621 ingediend door de Franse volksvertegenwoordiger Gerbaud, op 15 december 1967, voorstel strekkende tot het definiëren van de klinische dood en tot machtiging over te gaan tot het preleveren van organen met het oog op transplantatie op andere personen ⁽¹²⁵⁾.

Het *artikel 1* van dit wetsvoorstel, dat — althans te mijner kennis — nog steeds het voorwerp uitmaakt van de parlementaire procedure, bepaalt dat, — ik vertaal —, « als « klinisch dood » beschouwd wordt, ieder persoon die aangetast is door letselen die onverenigbaar zijn met het leven, maar die, aan de hand van verschillende toestellen, een toestand vertoont van vegetatief overleven, wanneer het electroencephalogram, sinds minstens tien minuten een afwezigheid van functionering der hoofdzakelijke zenuwcentra doet uitschijnen d.w.z. wanneer het encephalografisch tracé rechtlijnig is. » ⁽¹²⁶⁾.

In overeenstemming met die van verscheidene juristen en gespecialiseerde medici ⁽¹²⁷⁾, is het ook mijn persoonlijke overtuiging dat, ondanks de ontgoocheling die misschien talrijke geneesheren en biologen daardoor zullen opdoen, in de huidige toestand van de wetenschap het ogenblik nog niet is aangebroken voor het formuleren van een wettelijke definitie van de dood, gegrond op vaststaande criteria. De dood blijft een *biologisch en is geen*

juridisch verschijnsel, en, zoals Z.H. Paus Pius XII het heeft verklaard: « Het behoort aan de geneesheer, en meer bepaald aan de anesthesist, in ieder geval « in concreto », een duidelijke en stipte bepaling te geven van de dood van een patiënt die in comateuze toestand overlijdt ».

Aldus luidde ook de zienswijze van de juristen en magistraten, in september 1969 te Perugia verenigd, ter gelegenheid van een studiezitting, waarvan hierboven reeds gesproken werd (zie hierboven onder nrs. 16 en 20).

« Het is niet de taak van de juristen, — zo was hun mening —, meer in het bijzonder wegens de constante vooruitgang van de geneeskunde, het ogenblik van de dood en de wijze van haar vaststelling wettelijk te definiëren. De bepaling van de exitus dient het voorrecht te blijven van de medici en overgelaten te worden aan hun professioneel geweten. Te dien einde, behoort het hen zich te gedragen naar de meest recente gegevens van de wetenschap. »

42. Wat echter, naar mijn oordeel, in een toekomstige transplantatiewet wel kan en zelfs *moét* geschikt en bepaald worden zijn de voorzorgsmaatregelen te nemen om, in gans de mate van het mogelijke, te verhinderen dat een overhaastig besluit tot de hersendood zou getroffen worden en derhalve zou overgegaan worden tot een niet van schuld vrij te pleiten prelevieren en overplanten van levensorganen.

Het is m.i. van essentieel belang dat de desbetreffende wetsbepaling de meest volledige waarborgen zou bevorderen ter verzekering van het feit dat de medische reanimatieploeg het leven van haar patiënt met de maximale therapeutische hardnekkigheid zou verdedigen, maar tevens elk verwijt zou ontgaan wanneer zij haar inspanningen tot reanimatie meent te mogen prijsgeven, na de overtuiging te hebben opgedaan dat haar zorgvolle strijd voortaan vruchteloos zal blijven. Daartegenover staat immers de evenwijdige onvolprezen bezorgdheid van de chirurgische ploeg om, door de noodgeboden transplantatie en overenting van een orgaan van vitaal belang haar patiënt aan de dood te onttrekken, en de onverwijld spoed waarmede in dergelijk geval dient te worden opgetreden (zie hierboven onder nr. 35).

Weliswaar, zal medisch overleg tussen beide ploegen sommige gerezen problemen wellicht kunnen oplossen, zoals b.v. de vraag of sommige diagnosemiddelen met betrekking tot de overschreden coma in voorkomend geval niet van aard zijn de in uitvoering zijnde reanimatie te schaden of te dwarsbomen; ofwel, omgekeerd, of het niet aangewezen is dat de reanimatieploeg schikkingen zou treffen om sommige gegevens, o.m. van immunologische aard, te kennen die voor de transplantatieploeg nuttig zouden zijn.

Er zal evenwel een ogenblik komen waarop, bij die tweevoudige bange strijd tegen de dood de evenzo lofwaardige betrachtingen van beide ploegen wel *scheidsrechtelijk* zullen moeten gesplitst worden.

Ter behartiging van een objectief en buiten elke mogelijke verdenking staand eindoordeel nopens het stellig vaststaan van de exitus, ben ik er innig van overtuigd dat, bij die hoogstbelangrijke beslissing, het dissociëren van beide ploegen volstrekt geboden is. Alleen geneesheren die aan die ploegen vreemd zijn, en onder andere disciplines ressorteren, mogen met de opdracht worden belast dadelijk te onderzoeken, aan de hand van de meest veilige, adequate en recente criteria en middelen verstrekt door de wetenschap, of de toekomstige donor al de kentekenen van de cerebrale dood, en nog enkel een vegetatief leven vertoont, zodanig dat de reanimatiebewerkingen mogen worden geschorst, en er kan worden overgegaan tot het prelevement en de transplantatie. Dit klemmt temeer daar in de overgrote meerderheid van de gevallen de donor het

slachtoffer is van een ongeval, en derhalve aan een niet-natuurlijke dood zal overleden zijn (zie verder onder nr. 48).

De bij de bevindingen aangewende criteria van diagnose, de klinische oorzaak van de dood en het ogenblik waarop ze ingetreden is, zouden, samen met de besluiten van die verplicht te raadplegen geneesheren, die ik zal noemen « de derde ploeg » en die meestal door het parket zullen zijn aangeduid (zie verder onder nr. 48), *schriftelijk* dienen te worden opgenomen in een door hen gedagtekend en ondertekend proces-verbaal, waarbij de dood en het stipte uur ervan zou worden vastgesteld; de gegevens van dit bescheid bewaard in het dossier van de patiënt door de administratieve diensten van het ziekenhuis of de kliniek, zouden, meer bepaald wat datum en uur van het overlijden betreft, geldig zijn t.o.v. de burgerlijke stand.

Tot dan toe, zou tot geen enkel prelevement mogen overgegaan worden.

43. De hierboven samengevatte wijze van procederen heeft reeds ingang gevonden in sommige buitenlandse wetgevingen ⁽¹²⁸⁾.

Ze wordt *sinds mei 1969* geregeld toegepast te Gent, in het Akademisch Ziekenhuis (A.Z.), op grond van een inwendig reglement inzake obducties en transplantaties, opgevat en opgesteld op initiatief van mijn ambt, en, na herhaalde besprekingen in de schoot van de Faculteit voor Geneeskunde, goedgekeurd door de Raad van Beheer van de Rijksuniversiteit.

Het *artikel 10* van dit reglement, dat eerder als een « Gentlemen's agreement » is aangemerkt, en waarvan een exemplaar in de receptie, in de wachtzalen en in de « recovery-room » van het A.Z. is opgehangen, luidt als volgt:

« Alvorens tot de sectie over te gaan, moet de obducent zich ervan vergewissen of de dood werkelijk is ingetreden. Bij het wegnemen van een orgaan met het oog op een transplantatie moet vooraf de dood worden vastgesteld door twee geneesheren volgens de gangbare criteria en onder hun verantwoordelijkheid. Die twee geneesheren mogen niet behoren tot de transplantatiegroep. »

De toepassing van de aldus getroffen regeling heeft, in de praktijk van de twee verlopen jaren, nooit aanleiding gegeven tot bepaalde moeilijkheden ⁽¹²⁹⁾.

44. Dit is eveneens het geval voor de schikkingen getroffen door hetzelfde reglement met betrekking tot de *toestemming van de donor of van zijn nabestaanden*.

Dit probleem werd terloops reeds aangesneden in verband met het persoonlijkheidsrecht voor ieder mens vrijwillig en uitdrukkelijk afstand te doen van zijn lijk in zijn geheel, of van lijkdelen met het oog op prelevementen tot therapeutische doeleinden of ten behoeve van de eisen van de wetenschap, in dienst van de levende mens of van de collectiviteit (zie hierboven onder nr. 36). Dit recht werd trouwens reeds meer dan zeventig jaar geleden door ons Hof van Cassatie bevestigd in een arrest van 3 juli 1899 (Pas. 1899, I, 318):

« De mens, — zo luidt een der overwegingen van die beslissing —, meester van zijn persoon gedurende het leven, beschikt vrij over zijn stoffelijk overschot voor het tijdstip waarop hij niet meer zal zijn... » ⁽¹³⁰⁾.

Heeft derhalve de patiënt, in positieve of negatieve zin, schriftelijk en uitdrukkelijk een wilsbeschikking desaan gaande opgesteld, zo is het evident dat deze wil stipt moet worden gerespecteerd, ook indien de nabestaanden zich respectievelijk unaniem vóór of tegen de transplantatie zouden uitspreken.

Het bezwaar dat evenwel in dat verband onmiddellijk rijst is het *voorleggen van dit bewijs*, op een ogenblik waarop meestal *met onverwijld spoed* moet worden ingegrepen, terwijl de belanghebbende, wegens de fysische, zelfs

misschien comateuze toestand waarin hij in het ziekenhuis of de kliniek wordt binnengebracht (o.m. bij ongeval), vrij dikwijls in de onmogelijkheid kan verkeren de nodige inlichtingen te verstrekken nopens de plaats waar die schriftelijke laatste wilsbeschikking kan gevonden worden, en zijn naasten evenmin het bescheid kunnen vertonen of aanwijzingen kunnen verschaffen betreffende die plaats, welke ten andere soms ver afgelegen kan zijn.

En zelfs in de veronderstelling dat de patiënt, kort na zijn aankomst in het ziekenhuis, nog wel bewust is om desaangaande voorlichting te verlenen, betaamt het dan dat hem daarover vragen zouden worden gesteld, op gevaar af bij hem dadelijk de griezellige indruk te verwekken dat hij reeds beschouwd wordt als ten dode gedoemd?

Persoonlijk, meen ik dat, van psychologisch en therapeutisch standpunt uit, dergelijke handelwijze niet zou passen.

Alleen reeds om deze tweevoudige reden verdient de bepaling van het artikel 1 van het hierboven besproken wetsvoorstel van de h. volksvertegenwoordiger Ch. Cornet d'Elzius ongetwijfeld belangstelling, met dien verstande nochtans dat de schriftelijke toelating, aangebracht door middel van een bepaald kenteken op het identiteitsbewijs van de donor, door hem steeds zou kunnen herroepen worden (¹³¹).

45. Ingeval de donor nu niet meer van zijn wil kan doen blijken, en er geen bewijs kan worden overgelegd van een door hem voorheen uitgebrachte toelating tot obductie of tot het preleveren « post-mortem » van een van zijn vitale organen (nieren, lever, longen, hart), dient alsdan daartoe de voorafgaande uitdrukkelijke toestemming te worden verkregen van de achterblijvende naasten; ik bedoel dus niet de naasten als erfgenamen in vermogensrechtelijke zin, maar « de nazaten die het verwante bloed in de tijd verder dragen (¹³²) »; echtgenoot of echtgenote, ouders, kinderen, broer en/of zusters van de patiënt?

Bij het uitdiepen van de genuanceerde facetten die deze vraag vertoont, wens ik, in verband met het formuleren van een antwoord, het van meetaf aan te onderstrepen dat ik een persoonlijke opinie niet zonder een zekere schroom durf uitbrengen.

Op het eerste gezicht, blijkt het weinig betwistbaar dat die toestemming zou dienen te worden verkregen.

Vooreerst, omdat, van louter mensgevoelig standpunt uit bekeken, het afnemen uit het als dood verklaard lichaam van de donor van een werkelijk orgaan, door zijn naasten meestal niet zal aanvoeld worden op dezelfde wijze als de loutere transplantatie van enig ander weefsel van minder belangrijke aard onder oogpunt van verminking, zoals b.v. huid- of beenderdelen; de echtgenoot of echtgenote de ouders, de kinderen van de overledene, wiens hart voortaan zal kloppen in de borst van een derde, zullen waarschijnlijk niet onverschillig blijven aan die symbiose tussen het lichaam van een vreemdeling en dit vlees weggenomen uit het kunstmatig in leven gehouden lichaam van iemand die zij lief hadden (¹³³).

Vervolgens, kan hun toestemming temeer noodzakelijk blijken daar het over 't algemeen onmogelijk zal zijn, — en trouwens niet past —, tot het prelevement over te gaan buiten hun weten: immers, bij vaststelling van de hersendood van betrokkene, terwijl toch een zeker tijdsverloop, — hoe gering ook —, zal ingaan tussen die vaststelling en het prelevement, welke uitleg zou aan de nabestaanden kunnen verstrekt worden over het feit dat de reanimatiestoestellen tijdelijk in werking worden gehouden, zo hen niet wordt uiteengezet dat dit geschiedt met het oog op een poging tot transplantatie op het lichaam van een derde?

Zou tevens het klandestien preleveren van een orgaan niet als een soort diefstal kunnen beschouwd worden gepleegd op het lijk van de overleden donor, zoniet een mis-

bruik van het vertrouwen door deze patiënt en diens nazaten in de geneesheer gesteld? (¹³⁴).

Daarentegen, doet de meerderheid van de medici terecht opmerken dat de toestemming bezwaarlijk kan aangevraagd worden aan nabestaanden op het ogenblik waarop zij door het overlijden getraumatiseerd zijn: op dit moment over die aangelegenheid discussies aangaan is uiteraard pijnlijk, smartvol en soms onmenselijk, en dit moet kunnen vermeden worden (¹³⁵).

Aan de andere kant, de noodzakelijkheid tot het verkrijgen van de toestemming van personen wier verblijf soms ver afgelegen kan zijn van de plaats waar het prelevement moet verricht worden, zou noodlottige vertragingen kunnen veroorzaken, die meestal onverenigbaar zijn met de technische imperativa van de overplanting van het orgaan.

Ten slotte: in welke mate kunnen, tussen de familieleden van de overledene, degenen bepaald worden die ertoe gemachtigd zijn deze toestemming te verlenen meer dan, of bij uitsluiting van anderen, die nochtans, tijdens het leven van de patiënt, hem misschien heel wat meer genegenheid en liefde hebben betuigd, en wier gevoelens niet mogen miskend worden. En quid wanneer dan verder een conflict ontstaat tussen die nazaten over het al dan niet verlenen van de toestemming?

Laat staan dat men zich dan nog kan afvragen of de toestemming verleend door een nabestaande, hevig ontroerd door de dood van een bemind wezen, en aan wie zou worden duidelijk gemaakt dat zijn weigering de redding of de verlenging van andermans leven zou beletten, wel voedoende vrij is om enige betekenis te hebben?

46. Wanneer men al die uiteenlopende beschouwingen nuchter en zakelijk op de keper onderzoekt, meen ik dat de meest gepaste oplossing gelegen is in een stelsel, dat ten ander door ervaren en gezaghebbende medici en juristen wordt voorgesteld (¹³⁶), en in sommige buitenlandse wetgevingen reeds werd opgenomen (¹³⁷), met name: een *geen bezwarensysteem*, dus gegrond, niet op een positieve vorm van toelating, maar wel op een *vermoeden van toelating*, waarbij *dus de vrijheid tot het preleveren van organen als regel zou gelden, behalve uitdrukkelijk verzet van de daarvan vooraf ingelichte nazaten*.

In dergelijke zin luidt ook het reglement inzake obducties en transplantaties dat, sinds mei 1969, in het « Akademiesch Ziekenhuis » te Gent in werking is, na goedkeuring door de Raad van Beheer van de Rijksuniversiteit, in overleg met mijn ambt (zie hierboven onder nr. 43).

Terwijl het *artikel 1* van dit reglement bepaalt dat de patiënten in het « Akademiesch Ziekenhuis » opgenomen zich ertoe verbinden de bepalingen van dit reglement na te komen stellen de artikelen 2 en 3 het *principe* dat de *lijkopening* kan worden uitgevoerd wanneer ze noodzakelijk of nuttig wordt geacht om therapeutische, wetenschappelijke of didactische redenen, en dat *organen uit een lijk kunnen worden weggenomen* met het oog op een transplantatie die noodzakelijk of nuttig wordt geacht. Vervolgens voorzien de *artikelen 4 en 5* het mogelijk verzet van de patiënt of van zijn nabestaanden.

Artikel 4 bepaalt inderdaad:

« De patiënt heeft het recht zich te *verzetten* tegen een eventuele lijkopening of tegen een eventuele wegneming van organen met het oog op transplantatie.

« Hetzelfde recht hebben de echtgeno(o)te, ouders, kinderen, broers en zusters van een patiënt die door geestesziekte, jeugdige leeftijd of bewusteloosheid, zijn wil niet kan uiten. Het vervalt echter, wanneer de patiënt in staat is zelf een beslissing te nemen.

« Het verzet moet uitdrukkelijk worden uitgebracht, hetzij in de receptie, hetzij bij het diensthoofd, of bij één van de geneesheren met dienst.

« Dit verzet wordt onmiddellijk opgetekend in het dossier van de patiënt. »

En artikel 5 voegt er aan toe :

« Behoudens vroeger uitdrukkelijk geformuleerde en niet-herroepen wil van de overledene, wordt hetzelfde *recht van verzet, na het overlijden*, toegekend aan de echtgeno(o)te, ouders, broers en zusters van de overleden patiënt, mits de in artikel 4 vermelde pleegvormen worden nageleefd. Dit verzet moet in ieder geval worden uitgebracht vooraleer de sectie of de wegneming van het orgaan een aanvang heeft genomen. »

Er dient te worden opgemerkt dat buiten de reeds vermelde publiciteit van dit reglement in het « Akademisch Ziekenhuis » (zie hierboven onder nr. 43), bovenvermelde bepalingen gedrukt staan in de brochure die aan ieder patiënt wordt uitgereikt bij zijn binnentreden of opneming in die inrichting.

47. Wat aldus hier te Gent, in een van de meest belangrijke ziekenhuizen van het Rijk mocht worden bereikt met onderling begrip en rijp overleg tussen de academische overheid, de medici en het parket, zou m.i. door degenen, die met de wording van een algemene transplantatiewet zullen belast zijn, wellicht nuttig in overweging kunnen genomen worden, ten einde mits alle gepaste verbeteringen, een *gelijkaardige doch ditmaal wettelijk verplichte regeling* te huldigen in de erkende ziekenhuizen en klinieken, waar dus, *bij uitsluiting van alle andere*, tot prelevementen van organen en transplantaties zou mogen overgegaan worden.

Het is mijn bescheiden opvatting dat dergelijke vranke en vrijmoedige wettelijke regeling, wars van alle vooroordelen en los van alle gevaren van clandestiniteit, van aard is om aan de geneesheren toe te laten op te treden met de veiligheid die zij aanvragen, om de vorderingen van de wetenschap en de therapie gaaf te houden, en om aan de burgers de waarborgen en de eerbied te verlenen die zij mogen verhoppen op het ogenblik van hun dood ⁽¹³⁸⁾.

48. Naar luid van de opvattingen die zopas werden uiteengezet, betreffen zij ook elke klinische autopsie, op voorwaarde nochtans dat die lijkopening noodzakelijk of nuttig worde geacht om therapeutische, wetenschappelijke of didactische redenen, en daartegen geen verzet werd uitgebracht.

Een andere essentiële voorwaarde dient er echter te worden aan toegevoegd, en deze geldt zowel voor de obductie, op zich zelf beschouwd, als voor het preleveren en de transplantatie van organen.

Immers, terwijl thans algemeen aanvaard wordt dat, onder de opgegeven voorwaarden, een lijkopening mag geschieden ter behartiging van individuele of familiale belangen ⁽¹³⁹⁾, of ten behoeve van de wetenschap ⁽¹⁴⁰⁾, zo is het evenwel, in elk geval, geboden dat, als eerste en voorafgaande voorwaarde zou worden bepaald dat de klinische autopsie en medegaande dissectie niet tot gevolg, en nog veel minder tot doel, mogen hebben de bewijzen of aanwijzingen te doen verdwijnen die daaruit zouden kunnen voortspruiten in verband met een eventueel misdrijf, althans die opsporingen te bemoeilijken.

Er dient trouwens amper te worden herinnerd aan de bepalingen van :

1°/ het *artikel 81 B.W.*, naar luid van hetwelk, wanneer er tekens of aanwijzingen zijn van een *gewelddadige dood of andere omstandigheden die zulks laten vermoeden*, de teraardebestelling eerst mag geschieden nadat een officier van politie, bijgestaan door een doctor in de geneeskunde of de heelkunde, een proces-verbaal heeft opgemaakt van de staat van het lijk en van de daarop betrekking hebbende omstandigheden, alsook van de inlichtingen die hij heeft kunnen inwinnen omtrent de identiteit en woonplaats van de overledene ;

2°/ de artikelen 43 en 44 W.Sv., op grond derwelke, in geval van *gewelddadige dood of een dood waarvan de oorzaak onbekend is en verdacht*, de procureur des Konings zich laat bijstaan door een of twee geneesheren, die verslag zullen uitbrengen over de oorzaken van de dood en de staat van het lijk, bepalingen van toepassing t.o.v. de onderzoeksrechter (art. 59 W.Sv.) ⁽¹⁴¹⁾.

De klinische autopsie tot therapeutische, wetenschappelijke of didactische doeleinden, of het preleveren en de overplanting van organen « post-mortem » in een ziekenhuis of kliniek, kunnen evenwel een subject betreffen, wiens voorafgaande lichamelijke letselen of overlijden tot nogtoe niet het voorwerp waren van een door het parket van de procureur des Konings ingesteld strafrechtelijk opsporingsonderzoek of van een door de onderzoeksrechter benaastigd gerechtelijk strafonderzoek, doch wiens dood nochtans in verband met de strafwet verdacht voorkomt.

Het begrip « gewelddadige dood of omstandigheden die zulks laten vermoeden » is dan ook m.i. te eng, en wenselijk is het die uitdrukking eerder te vervangen door het ruimer begrip « *niet natuurlijke dood* », zijnde hierdoor verstaan : niet enkel het overlijden zoals bedoeld bij de artikelen 81 B.W. en 43-44 W.Sv., maar ook de gevallen waarin het overlijden, mits inachtneming van het beroepsgeheim ⁽¹⁴²⁾, het voorwerp moet uitmaken van een aangifte door de geneesheer aan de gerechtelijke overheid.

Het lijdt geen twijfel dat in al die gevallen tot geen obductie noch prelevementen en transplantaties mag overgegaan worden, tenzij mits de voorafgaande uitdrukkelijke machtiging van de bevoegde magistraat van het parket.

Het is dan ook m.i. onontbeerlijk dat in de toekomstige Belgische transplantatiewet bovendien als essentiële voorwaarde, — buiten de andere reeds besproken —, zou worden gesteld dat, om tot een lijkopening of tot het preleveren van organen met het oog op overplanting te mogen overgaan, de patiënt *een natuurlijke dood moet gestorven zijn* en tevens zou worden bepaald :

1°/ wat als niet natuurlijke dood moet beschouwd worden ;

2°/ dat, in geval de patiënt een niet-natuurlijke dood gestorven is, toch tot een obductie of tot de wegneming van organen en transplantatie mag worden overgegaan wanneer de bevoegde gerechtelijke overheid daartoe vooraf machtiging heeft verleend.

49. Wellicht zou men zich desaangaande nuttig kunnen laten inspireren door de bepalingen welke, in dat verband, opgenomen werden in het hierboven reeds vermeld reglement van het Akademisch Ziekenhuis te Gent dd. 14 mei 1969.

Terwijl de *artikelen 6 en 7* van dit reglement bepalen dat de obducent aldaar tot een autopsie pas mag overgaan wanneer de geneesheer die de patiënt heeft behandeld in het Akademisch Ziekenhuis of diens diensthoofd het aanvraagt, en alleen wanneer, buiten het eventueel verzet tegen de lijkopening (zie hierboven onder nr. 46), de patiënt een natuurlijke dood is gestorven, luiden de *artikelen 8 en 9* als volgt :

Artikel 8 : « Voor de toepassing van dit reglement wordt als « *niet-natuurlijke dood* » beschouwd, het overlijden dat reeds het voorwerp uitmaakt van een gerechtelijk onderzoek, of dat, met inachtneming van het beroepsgeheim, aangegeven moet worden bij de gerechtelijke overheid, overeenkomstig artikel 20 van het Koninklijk Besluit van 31 mei 1885 dat als volgt luidt : « Iedere geneesheer die geroepen wordt in gevallen welke aanleiding kunnen geven tot een gerechtelijk onderzoek, zoals b.v. een vergiftiging, zal er terstond aangifte van doen aan de gerechtelijke overheid » ⁽¹⁴³⁾.

Artikel 9 : « Indien de patiënt een niet-natuurlijke dood, zoals omschreven in art. 8, gestorven is, zal toch tot een

obductie of tot de wegneming van een orgaan met het oog op een transplantatie mogen worden overgegaan, wanneer de gerechtelijke overheid daartoe vooraf toestemming heeft verleend.

« Die toestemming kan worden aangevraagd aan de substituut-procureur des Konings te Gent met dienst, vermeld op de wekelijkse diensttabel die aan de Directeur van het Akademisch Ziekenhuis geregeld wordt toegezonden ».

Voormelde bepalingen worden bovendien aangevuld door de verplichting van iedere obductie of wegneming met het oog op overplanting een omstandig verslag op te maken, hetwelk, samen met de microscopische preparaten, bewaard wordt gedurende een tijdspanne van tien jaar (art. 11).

Van zijn kant, heeft de h. procureur des Koning te Gent, bij een uitvoerige dienstnota, aan de substituten van zijn parket stipte richtlijnen verstrekt betreffende de praktische uitvoering van voormelde bepalingen.

Niet zonder voldoening, mag ik vaststellen dat mij, sindsdien, nopens de praktijk van het overeengekomen stelsel, geen noemenswaardige moeilijkheden ter kennis werden gebracht.

Misschien zou de wetgever uit die ervaring een nuttige aanwijzing kunnen putten voor zijn nabije tussenkomst ?

50. Aan het einde gekomen van die enkele bescheiden bedenkingen als eventuele bijdrage tot de wording in ons nationaal positief recht van een algemene juridische regeling van de prelevementen, overplantingen en overentingen van organen van menselijke oorsprong zowel in of ex vivo als post-mortem, op een weg die steeds dieper en sneller binnendringt in het wonderlijk onbekende van de medische en biologische wereld, moge ik herinneren aan hetgeen ik aanvankelijk gemeend heb te moeten beklemtonen : welke ook de opties wezen die de wetgever zou menen te mogen uitkiezen tussen de verschillende opvattingen, waarop hij, ter vervulling van de wens zowel van de medici en hun patiënten als van de juristen, zijn optreden zou kunnen opbouwen, toch mag en zal zijn werk nimmer de plaats kunnen innemen van de verheven, humane opdracht van de geneesheer.

Ter juiste, evenwichtige en rechtvaardige aflijning van de bevoegdheden en van de verantwoordelijkheden, zal de wetgever, indien hij duurzaam werk wil opleveren, zich altijd dienen neer te leggen niet enkel bij het oordeel van de dokter en bij zijn wetenschap, maar hoofdzakelijk bij diens *professioneel geweten*.

Naar de stem van dit geweten dient immer te worden geluisterd, want ze is, wat men er ook moge over denken, toch de weerklink van een meestal grenzeloze naastenliefde, en, — om hier de woorden te herhalen van Hippocrates —, waar dié mensenliefde is, daar ook ligt de liefde voor de kunst... vandaag meer dan gisteren en minder dan morgen.

* * *

De dood die als « ultima linea rerum » een alles dominerende plaats inneemt in het leerstellig betoog dat ik aan uw welwillende belangstelling mocht onderwerpen, heeft, in het afgelopen jaar, tot viermaal toe rouw gebracht in de rangen van ons korps.

Als laatste openbare blijk van eerbied voor deze dierbare afgestorvenen behoort het ons, alvorens deze plechtige zitting op te heffen, een collectieve hulde te brengen aan hun nagedachtenis.

* * *

1. Geboren te Gent op 2 oktober 1914 als zoon van Hendrik Van De Velde, geprezen advocaat en lid van de

Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen volbracht de h. *Van De Velde Carolus*, na zijn doctoraat in de rechten behaald te hebben in 1940 aan de Rijksuniversiteit Gent, een gedegen rechterlijke opvoeding in het vaderlijk kabinet.

Na zijn inschrijving op het tableau van de balie te Gent in 1943 werd hij, bij K.B. van 20 juli 1945, benoemd tot burgerlijk lid bij de Bestendige Krijgsraad te Gent en bij K.B. van 21 september 1945 tot rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Oudenaarde.

Hij had zich, in de jaren welke zijn benoeming in de magistratuur voorafgingen, steeds sterk geïnteresseerd voor de problematiek van de jeugdbescherming.

Zowel gedurende de zes jaar, nl. van oktober 1952 tot oktober 1958, dat hij de functies uitoefende van kinderrechtter, als in de uitoefening van de andere functies in de rechtbank te Oudenaarde (bijzitter in de burgerlijke, doch inzonderheid in de correctionele Kamer), gaf hij steeds blijk van plichtbesef en grote correctheid.

Als kinderrechtter hield hij zich metterdaad bezig met de minderjarigen die aan zijn zorgen en bewaking waren toevertrouwd.

Deze opdracht vervulde hij met ongewone ernst en uitzonderlijk gewetensvol. Bovendien bezat hij de nodige psychologische hoedanigheden waardoor hij zich van de integrale medewerking zo van de minderjarigen als van hun ouders kon verzekeren.

Alhoewel hij zich niet mocht verheugen over een soliede gezondheid, — want bepaald om gezondheidsredenen werd hij genoodzaakt voortijdig zijn opruststelling aan te vragen in 1964 —, volbracht hij zijn ambt met uiterste nauwgezetheid en ontzag hij zich nimmer noch tijd noch moeite.

Hij overleed te Gent op 2 januari 1971.

Wijlen rechtter Van De Velde Carolus was een minzaam man wiens nagedachtenis door talrijke vrienden trouw zal bewaard worden.

* * *

De h. *D'Hanens Guillaume*, advocaat en ere-plaatsvervangend rechtter in het vrederecht van het kanton St. Niklaas, overleed te St. Niklaas, zijn geboortestad, op 21 juni 1971.

Afstammeling van een der voornaamste families uit het Land van Waas en waarvan verscheidene leden reeds onder het oud Regime aan het bestuur van hun gewest en van de Stad St. Niklaas hadden deelgenomen, — een betovergrootvader was lid van het Nationaal Congres —, voelde hij zich eveneens tot de ruim driehonderdjarige familiale traditie aangetrokken : de advocatuur.

Geboren op 24 oktober 1894, vervoegde hij, midden in zijn studies, het Belgisch leger in 1914 en nam hij deel aan de oorlog 1914-1918.

Na de wapenstilstand hervatte hij zijn studies en behaalde hij in 1921 het diploma van doctor in de rechten waarop hij, in december van hetzelfde jaar, opgenomen werd op het tableau van de balie bij de rechtbank van eerste aanleg te Dendermonde.

Zeër bekwaam advocaat, kalm en bezadigd, uiterst correct en voornaam, oefende hij groot gezag uit en de jongere confraters zagen met diepe eerbied naar hem op.

Bij K.B. benoemd tot plaatsvervangend rechtter in het vrederecht van het kanton St. Niklaas, — alwaar zijn vader dezelfde functie gedurende meer dan 30 jaar had vervuld —, beschouwde hij die opdracht geenszins als een eretaak doch spande hij zich metterdaad in, met toewijding en kennis.

Herhaaldelijk lid van de Raad van de Orde der Advocaten te Dendermonde, nam hij gedurende de jaren 1936-1938 op bijzonder voortreffelijke wijze het stafhouderschap waar zoals hij jarenlang als bestendig afgevaardigde van de Provincie Oost-Vlaanderen zijn grote verdiensten had bewezen.

Zijn afsterven werd in een brede kring van vrienden en kennissen al een pijnlijke leemte gevoeld.

* * *

3. De h. *De Ruyver, Jules*, geboren te Neuilly-sur-Seine (Frankrijk) op 30 april 1915, ere-notaris en plaatsvervangend rechter in het vrederecht van het kanton Nederbrakel, overleed te Geraardsbergen op 11 maart 1971.

Na, in 1939 aan de Katholieke Universiteit te Leuven het licentiaat in het notariaat en in 1940 het doctoraat in de rechten te hebben verworven, liet hij zich inschrijven als advocaat bij de balie te Brussel waar hij gedurende vijf jaar praktijk beoefende in de advocatuur.

Vanaf 1945 heeft hij, zich te Geraardsbergen uitsluitend op het notariaat toegelegd in de sinds jaren gevestigde studie van zijn voorouders. Hij werd tot notaris benoemd bij K.B. van 27 april 1948.

Bij K.B. van 27 juni 1947 werd hij benoemd tot plaatsvervangend vrederechter van het kanton Nederbrakel, en bij K.B. van 27 mei 1970 werd hij in dezelfde hoedanigheid belast met de bediening van het kanton Geraardsbergen. Deze bediening had opgehouden op 1 november 1970, bij het inwerkingtreden van het Gerechtelijk Wetboek.

De h. *De Ruyver* die gedurende 23 jaar, met de meeste toewijding en in alle waardigheid, het ambt van notaris uitoefende was meermaals lid van de Tuchtkamer van de Kamer van de Notarissen van het arrondissement Oude-naarde.

Hij was een zeer dynamisch en werklustig man die zich buiten zijn drukke praktijk, ook nog intensief heeft bezig gehouden met tal van andere bedrijvigheden op politiek, sociaal en gerechtelijk gebied.

Vele jaren was hij gemeenteraadslid van de stad Geraardsbergen en lid van de Provinciale Raad van Oost-Vlaanderen, om vervolgens, gedurende meer dan tien jaar, de leiding te nemen van het Intercommunaal Sanatorium te Overboelaere, als voorzitter van de Raad van Beheer. Voor deze instelling heeft hij reuzewerk verricht en onder zijn bezielde activiteit werd het « Denderoord » uitgebouwd en uitgerust tot grote voldoening van de talrijke patiënten voor wie hij een echte morele steun betekende.

Hij die een groot deel van zijn leven heeft geofferd voor de zieken van het Sana, werd zelf getroffen door een ongeneesbare kwaal, die hem ertoe heeft genoopt ontslag te nemen als notaris.

Zijn ontslag werd pas enkele dagen vóór zijn overlijden aanvaard bij K.B. van 1 maart 1971, waarbij hij gemachtigd werd tot het voeren van de eretitel van zijn ambt.

Als plaatsvervangend rechter in het vrederecht te Nederbrakel stond hij gedurende 23 jaar bereidwillig ter beschikking van de rechtzoekenden. Talloze vrienden en kennissen zullen van hem de mooiste herinnering bewaren.

* * *

4. De h. *Evenepoel, Albert*, geboren te Ninove op 6 februari 1903, overleed te Aalst op 2 september 1970. De h. *Evenepoel, Albert* was ere-notaris en ere-plaatsvervangend rechter in het vrederecht van het kanton Ninove.

Houder van het diploma van doctor in de rechten en van licentiaat in het notariaat werd hij tot notaris benoemd ter standplaats Ninove bij K.B. dd. 5 oktober 1928, en tot plaatsvervangend rechter in het vrederecht van het kanton Ninove bij K.B. van 23 maart 1928.

Bij K.B. dd. 23 november 1963 werd aan de h. *Evenepoel*, op zijn verzoek, ontslag verleend uit zijn ambt van notaris. Bij K.B. dd. 21 oktober 1963 was hem reeds, eveneens op zijn verzoek, ontslag verleend uit zijn ambt van plaatsvervangend rechter in het vrederecht van het kanton Ninove.

Als notaris stond de h. *Evenepoel* zeer hoog aangeschre-

ven; hij werd trouwens herhaaldelijk verkozen tot Secretaris en tot Voorzitter van de Kamer der Notarissen.

Als notaris had de heer *Evenepoel* een zeer belangrijke studie en de hem toevertrouwde zaken handelde hij gewetensvol en met kennis van zaken af.

Met dezelfde hoedanigheden nam hij gedurende 35 jaar het ambt waar van plaatsvervangend rechter in het kanton Ninove. Steeds met de meeste bereidwilligheid en dienstvaardigheid, en niet minder met gezag en kennis van zaken, stelde hij zich ter beschikking om de titularis te vervangen. Aldus verzekerde hij tot tweemaal toe, telkens voor de duur van één jaar, praktisch alleen de dienst van het vrederecht.

De h. *Evenepoel* was een zeer aangenaam man die zich over een brede vriendenkring kon verheugen.

* * *

Voor de Koning, vorder ik, dat het aan het Hof behage te verklaren, dat het zijn werkzaamheden herneemt.

(81) Zie: *Stsbl. van 12 juli 1969*, blz. 6896 en *Parl. Besch. - Kamer - Zitt. 1965-1966 - nr. 123/1 - 2 februari 1966 - Kamer - B.Z. 1968 - nr. 15/1 - 26 juni 1968 - Senaat - B.Z. 1968 - nr. 121 - 20 september 1968 - Kamer - Zitt. 1968-1969 - nr. 329/1 - 26 maart 1969 - Kamer - Zitt. 1968-1969 - nr. 330/1 en nr. 335/1 - 26 en 27 maart 1969.*

(82) Zie: *Parl. Besch. - Senaat - Zitt. 1968-1969 - nr. 231 - Wetsvoorstel - Senaat - Zitt. 1970-1971 - nr. 502 - 15 juni 1971 - Verslag uit naam van de Senaatscommissie voor Binnenlandse Zaken en het Openbaar ambt, uitgebracht door de hr. Dulac.*

(83) Zie: *Parl. Besch. - Kamer - Zitt. 1970-1971 - nr. 915/1 - 3 maart 1971.*

(84) Art. 14 van het K.B. van 28 juli 1964 betreffende de therapeutische bloedzelfstandigheden van menselijke oorsprong en houdende vaststelling van de voorwaarden tot erkenning van de instellingen die de bereiding, de bewaring en de aflevering ervan organiseren.

(85) Zie: *Parl. Besch. - Senaat - Zitt. 1968-1969 - nr. 372 - 29 mei 1969.*

(86) De door de hr. Minister van Justitie desaaangaande geraadpleegde gerechtelijke overheden, en o.m. mijn ambt, in overeenstemming met de zienswijze van al de procureurs des Konings van het rechtsgebied, waren unaniem van oordeel dat de voorgestelde of in overweging genomen algemene verlaging van de burgerlijke meerderjarigheid tot 18 jaar beslist niet wenselijk blijkt.

(87) Op. cit. onder voetnoot (78).

In zelfde zin: *Dr. Eckhart von Bubnoff*, op. cit. onder voetnoot (67).

(88) Volgens de *Sovjetische reglementering* moet toestemming gegeven worden door de donor zelf d.w.z. ieder persoon die de leeftijd van 16 jaar heeft bereikt en niet geestesziek is - *P. Menzel: «Das Verbechen, der Tabestand und die Rechtfertigungsgründe nach sowjetischem Strafrecht»*, blz. 146.

(89) Zie: *René en Jean Savatier, Aubry en Pequignot: «Traité de droit médical»*, - 1956 - nr. 274.

Xavier Rijckmans en Régine Meert-Van De Put, op. cit. onder voetnoot (35), nr. 582.

(90) Zie: *Ernest Rigaux*, op. cit. onder voetnoot (13), blz. 456, kol. 3.

(91) Op. cit. onder voetnoot (35).

(92) Het in kracht van gewijsde gegaan vonnis gewezen door de Correctionele rechtbank te Brussel op 27 september 1969, in verband met een chirurgisch ingrijpen met het oog op de genezing van de toestand van transsexualiteit van een man, heeft, in overeenstemming met de zienswijze uitgebracht door het Hof van beroep te Brussel in een niet gepubliceerd arrest van 26 januari 1957 (inzake *Plouvier*), en met verwijzing naar de openingsrede van de hr. *Tahon*, procureur-generaal bij het Hof van beroep te Luik («*Le consentement de la victime*», J.T. 1951 - blz. 439), de medische immuniteit gegrond op de toelating van de wet, welke een vermoeden stelt van rechtvaardiging t.o.v. het optreden van de geneesheer-chirurg (Sic: *C.J. Vanhoudt en W. Callewaert - «Belgisch Strafrecht»*, 1968, Story-Scientia, Gent - deel II, nr. 890, blz. 470 en 471), vermoeden dat echter kan worden teniet gedaan door de bewijsoverlevering van het misbruik van de wettelijke toelating, of van afwezigheid van vrije en voorgelichte toestemming van de patiënt - Zie *R.D.P. 1969-1970*, blz. 168 tot 186, meer bepaald blz. 171 tot 173.

(93) Zie o.m.: Roger O. Dalcq, op. cit. onder voetnoot (58), nr. 1060.

(94) De Commissie samengesteld door de franstalige Raad van de Orde der Geneesheren van de provincie Brabant heeft, onder de leiding van Dr. J. R. Fagnart, in haar verslag van 4 januari 1971 (zie voetnoot (24)), blz. 20, deze criteria van de noodtoestand waarin de geneesheer zich moet bevinden als volgt samengevat:

« Les critères de cet état (de nécessité) sont réunis lorsque: le péril à éviter est grave et imminent, l'acte accompli pour y parer est nécessaire et si cet acte demeure proportionné à la gravité du danger qu'il tend à écarter. Il y a lieu d'entendre par péril imminent, celui à propos duquel une décision salvatrice ne peut être différée ».

(95) Zie: P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 84 tot 93, en op. cit. onder voetnoot (65) - nrs. 8 en 9.

Prof. René Savatier, noot onder Cass. fr. crim. 9 november 1961, Jur. Cl. Pér. - La Semaine juridique - 1962 - II - nr. 12.777.

« Si l'acceptation de la marge de risque relève de la volonté de qui le prend ou le subit » - zo schrijft Prof. Homburger, geciteerd door Doll (loc. cit.) blz. 90 - « l'homme de science est, lui responsable et seul responsable de confronter le sujet avec une marge tolérable, ou au contraire, intolérable de risque ».

(96) De Italiaanse wet nr. 458 van 26 juni 1967 betreffende de transplantatie van de nier tussen levende personen voorziet in haar artikel 3 heel wat strenge, - m.i. te ingewikkelde - voorwaarden: : de directeur van het daartoe erkend universitair instituut of gasthuis, waar men zinnens is tot de overplanting van een nier over te gaan, moet al de nodige opsporingen verrichten, het medisch college van zijn medewerkers bijeen roepen samen met de behandelende geneesheer van de donor, en een protocol opstellen waarbij de geschiktheid van de donor en de klinische redenen van de transplantatie worden bevestigd. Dit bescheid, houdende een gunstig technisch advies, wordt aan de provinciale geneesheer overgemaakt, die, na controle van de naleving der hierboven gestelde voorwaarden, het doorstuurt binnen de 24 uren, aan de « praetor » (vrederichter met ruime bevoegdheid), ten einde aan deze magistraat toe te laten over de toelating tot overplanting te beslissen.

(97) De motie, voorwerp van deze wens, kan als volgt worden vertaald: « De geneesheer zal tot geen prelevement ten behoeve van transplantatie (ex vivo) mogen overgaan dan ingeval het voor de receptor betreft de ingreep van de « laatste kans », en indien de probabiliteiten van welslagen de door de donor ondergane risico's overtreffen ».

(98) Zie o.m.: Prof. R. Dierkens, op. cit. onder voetnoot (12), nrs. 185 tot 199, blz. 122 tot 130, en de aldaar geciteerde auteurs en rechtspraak - Xavier Rijckmans en Régine Meert Van De Put, op. cit. onder voetnoot (35), nrs. 593 en 594, blz. 460 tot 462, zomede de aldaar vermelde doctrinale studies en gerechtelijke beslissingen. - P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (5), nr. 11, en op. cit. onder voetnoot (2), blz. 95 en 96.

(99) Zie: Prof. R. Dierkens, op. cit. onder voetnoot (12), nr. 188, blz. 124 - P. Denis: « L'obligation générale de prudence et de diligence du médecin », R.G.A.R., 1958, 60172.

(100) De aanhangers van deze godsdienstige sekte steunen die weigering op de Akte der Apostelen (XV, 29): « Onthoudt U van het aan de afgoden opgeofferd vlees en van het bloed... » en op de Genesis (IX, 4): « Ik maak enkel uitzondering voor het vlees vermengd met bloed, die ik U verbied te eten... ».

Moge ik herinneren aan het geval dat zich, in 1965, in de V.S.A. voerde en dat algemene opspraak verwekte, wanneer zekere Walter Stevens, uit Adelaide, op grond van de opvattingen van de « Getuigen van Jehovah », verzet aantekende tegen een bloedtransfusie op zijn echtgenote, tijdens een moeilijke bevalling van tweelingen; het verzet werd door de geneesheer geëerbiedigd, met het gevolg dat de jonge moeder overleed.

Men vergelijk ook met het geval dat zich voerde, in maart 1971, in het Noordnederlandse dorpje Staphorst, waar verscheidene kinderen aan polyomelitis overleden, enkel omdat aldaar een dominee van de Nederlandse Hervormde Kerk, op grond van een passus uit Mattheus 9, vers 12 (« Hij hoorde het en zeide: Zij die gezond zijn hebben geen geneesheer nodig, maar wel zij die ziek zijn »), tijdens een preek had voorgehouden dat kinderen die de symptomen van kinderverlamming vertoonden, op grond van godsdienstige bezwaren, tegen die kwaal niet mochten ingeënt worden.

(101) P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 97, en onder voetnoot (5), nr. 12.

(102) Zie: Prof. R. Dierkens, op. cit. onder voetnoot (12), nr. 66, blz. 47 - Art. 31 van de Franse « Code de Déontologie » voor de geneesheren.

(103) Zie: Cass. fr., 21 februari 1961, Jur. Cl. Pér., « La Semaine Juridique », 1961 - II - nr. 12.129 en noot van Prof. René Savatier.

(104) Zie: Xavier Rijckmans en Régine Meert-Van De Put, op. cit. onder voetnoot (35), nr. 571, blz. 440.

(105) Zie: Prof. René Savatier, Aubry en Pequignot: « Traité de Droit médical » - 1956 - blz. 245.

(106) De obductie wordt voorgeschreven door de artikelen 81 - B.W. en 43-44 - Wetb. Sv.

Men raadplege daarover het werk van Prof. R. Dierkens, op. cit. onder voetnoot (12), nrs. 341 tot 343, blz. 204 tot 206, en, voor de rechtsvergelijking, de belangwekkende voetnoot (16), blz. 205.

(107) Over de piëteit van de mens voor het stoffelijk overschot van de doden en het historisch verloop van deze traditie tot aan de erkenning van de liceïteit van de lijkopeningen leze men de interessante uiteenzetting van Prof. R. Dierkens, op. cit. onder voetnoot (12), blz. 145 tot 151, nrs. 222 tot 234, alsook: P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 139 tot 148.

(108) Voor de Katholieke Kerk, is de onaantastbaarheid van 's mensen lijk geen dogma. Reeds in de XVde eeuw had de H. Sint Franciscus van Sales (1567-1622), bisschop van Genève, zijn lijk aan de wetenschap geschonken, en, op 13 mei 1956, heeft Z.H. Paus Pius XII, ter gelegenheid van een rede gehouden voor congressisten in de keratoplastie, het principe van al de aantastingen van het lijk van de mens tot therapeutische of wetenschappelijke doeleinden op stellige wijze goedgekeurd; de passus van die rede wordt letterlijk geciteerd in het werk van voorzitter L. Kornprobst, op. cit. onder voetnoot (77), blz. 856, citaat weergegeven door P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 150, en op. cit. onder voetnoot (56) nr. 21 - Zie ook: P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 266, alsook zijn bijdrage in de « Rev. Sc. Crim. et de Dr. Comparé », « Le droit de disposer du cadavre à des fins thérapeutiques ou scientifiques » 1971 - blz. 61 en 62.

Daarentegen wordt de lijkopening en -dissectie door het godsdienstig Israëlisch recht principieel verboden, behalve nochtans wanneer zij verricht wordt met het oog op de eventuele redding van een andere zieke, doch alsdan mits uitdrukkelijk voorafgaande toestemming van de overledene of van zijn nabestaanden. Nochtans in Israël zelf, wordt de gift van het lijk tot anatomische dissectie uitdrukkelijk aanvaard (zie « The Law of anatomy and pathology » - 1953).

Wat het Musulmans recht betreft, wordt de eerbied van het lichaam van de mens, zowel gedurende het leven als « post-mortem » gebiedend voorgeschreven (Coran, S. XXX, verset 30).

Wat de hartoverplanting aangaat, leze men nochtans de zeer genuanceerde alhoewel voorbehouden zienswijze van Z. Exc. Si Hamza Boubakeur, rector van het Musulmans Instituut van de Mosquée te Parijs, weergegeven door P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 152 tot 154.

(109) De liceïteit ervan ligt immers besloten in het nagestreefde doel; is dit gericht tegen de aan het stoffelijk overschot verschuldigde piëteit of tegen de wettelijkheid, dan is de wilsuiting strijdig met de openbare orde of de goede zeden, en is zij derhalve nietig, want in het eerste geval vernietigt zij een cultuurwaarde en in het andere schaadt zij rechtstreeks de gemeenschap in het vervullen van haar opdracht. - Zie Prof. R. Dierkens, op. cit. onder voetnoot (12), nr. 254, blz. 162.

Een decreet van 3 vendémiaire jaar VII, dat weinig gekend is, bepaalt de wijze waarop de politie der autopsiezen moet verricht worden, decreet waaruit zou kunnen worden afgeleid dat de lijkopening wettelijk is.

(110) Zie: Cass. 3 juli 1899, Pas. 1899, I, 318.

(111) Uitgezonderd de verkoop van mensengeraamten tot wetenschappelijke of didactische doeleinden. - Zie P. J. Doll, op. cit. onder voetnoot (108), blz. 66.

(112) Zie o.m.: H. De Page en R. Dekkers, deel IX - nr. 829 - blz. 951 - H. De Page en R. Dekkers, deel IX - nr. 30 - blz. 45 - R. Blanvoin: « De regeling van de begraving », R.W. 1958/1959, kol. 1635 - Prof. R. Dierkens - op. cit. onder voetnoot (12), blz. 140, nr. 213 - Jean Rostand, voorwoord, tot de franstalige uitgave van het werk van Prof. R. Dierkens, op. cit. onder voetnoot (1), blz. 9 en 10. - J.C. van Oven - Ned. Juristenblad - 1926 - blz. 19 - Ch. Petit, « Lichaam en lijk als voorwerpen van rechtsbetrekking », R.M. Themis - 1950 - blz. 432 e.v.

(113) Zie o.m.: In Nederland, de wet op de lijkbezorging, art. 1, tweede lid; - In Frankrijk, de wet van 7 juli 1949 inzake de keratoplastie, en de decreten van 31 december 1941, 17 april 1943 en vooral 20 oktober 1947 (zie hun uiteenzetting in P. J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 178 tot 186). - In Engeland, de « Anatomy Act » 1832, s. I, en de « Corneal Grafting Act », 1952 vervangen door « The Human Tissue Act » van 1961. - In de Unie van Zuid-Afrika, de « Post mortem examinations and removal of human tissues act », 1952, S.2 (2) a, i. - In Nieuw Zeeland de « Medical Amendment Act » 1954, 24 B. (1) - In nagenoeg de helft van de Staten van V.S.A. - Med. leg. Forms, blz. 47 - In Spanje, de wet van 18 december 1950. - In Italië, de wet nr. 235 van 3

april 1957, de decreten van de President van de Italiaanse Republiek van 20 januari 1961 en 3 september 1965, en de wet nr. 85 van 15 februari 1961. - In Denemarken, de wet nr. 246 van 9 juni 1967. - In Zweden, een wet van 1958. - In Tsjecho-Slowakije, de ordonnantie nr. 47 - 1966, - art. 8. - In Brazilië, de wet nr. 5 - 479 van 10 augustus 1968. In Portugal, de wet van 25 april 1964.

(114) Parl. Besch. - Kamer - Zitt. 1968-1969 - nr. 248/1 - en het amendement ingediend door de heer volksvertegenwoordiger M. Duerinck: Parl. Besch. - Kamer - Zitt. 1969-1970 - nr. 248/2 - 24 maart 1970.

(115) Zie o.m.: reeds in 1935: R. Rössle, Fr. Klinge en A. Werthemann: «Das Überleben menschlicher Organe» - Prof. Abderhalden - «Handbuch der biologischen Arbeitsmethoden» - Abt. VIII - Teil I/II - blz. 1247 tot 1288. - Prof. J. M. Maëijer, op. cit. onder voetnoot (20), blz. 155 en 156. - Hommes, O.R.: «Diagnostiek van het sterren», Katholiek Artsenblad (Nederland), december 1968, blz. 355 e.v. - Prof. Jean Savatier: «Et in hora mortis nostrae - Le problème des greffes d'organes prélevés sur un cadavre», Rec. Dalloz-Sirey, 1968, 18me Cahier - Chronique XV, blz. 89, 90 en 91. - Prof. Paul Coste-Floret: «La greffe du cœur devant la morale et devant le droit», Rev. Sc. Crim. et Dr. Pén. Comparé, 1969, blz. 796 tot 800. - Prof. R. de Vernejoul: «Problèmes d'éthique médicale et problèmes biologiques posés par les progrès de la réanimation et par la chirurgie de transplantation des organes», mededeling aan de Belgische Koninklijke Academie voor Geneeskunde, Bull. «Ac. Royale de Médecine», 1970, X. nr. 7, blz. 437 en 438.

(116) Zie o.m.: 's Konings verklaring van 10 maart 1776 aangaande de begrafenis; het Edict van 26 juni 1784 op de begrafenis; het decreet van 23 prairial j. XII betreffende de tesaardebesteding en de begraafplaatsen; het decreet van 4 thermidor j. XIII betreffende het verloop voor de tesaardebesteding; het decreet van 18 mei 1806 betreffende de lijklechtheden in de kerken en de begrafenisstoeten; de wet van 21 maart 1932 (art. 4-6) op de lijfverbranding en het K.B. van 17 oktober 1932, gewijzigd bij de K.B. van 18 september 1933 en 31 augustus 1939; het R.B. van 20 juni 1947, betreffende het vervoer van lijken; de wet van 20 augustus 1948, betreffende de verklaringen van overlijden en van vermoedelijk overlijden.

De wet van 20 juli 1971 op de begraafplaatsen en de lijfverzorging (Stsbl. van 3 augustus 1971, blz. 9191) heeft al deze oude edicten en decreten opgeheven, alsook de wet van 21 maart 1932 op de lijfverbranding, behalve het K.B. van 17 oktober 1932 (zie artt. 30 en 32 van de wet), om ze door haar bepalingen te vervangen. Het R.B. van 20 juni 1947 en de wet van 20 augustus 1948 blijven evenwel gehandhaafd.

(117) Zie o.m. A. Roland en Th. Wouters: «Guide pratique de l'officier de l'état-civil en Belgique» - 12de uitg. - 1963, nrs. 116 tot 143. - A. Kluysskens: «Personen- en Familierecht» 2de dr. - 1950 - blz. 119 tot 130 - nrs. 100 tot 109. - H. De Page, B. 1 - 3de dr. - 1962 - blz. 536 tot 539 - nrs. 413 tot 418. - R.P. D.B. - Two. Actes de l'état civil - nrs. 51 tot 56 - Compl. nrs. 188 tot 194.

(118) Zie o.m. de circulaire dd. 3 november 1948, toegezonden door de Franse Minister voor Volksgezondheid en de Bevolking aan de prefekten en Departementale Directeuren van de Volksgezondheid, en door hem herinnerd op 10 september 1958, circulaire waarbij drie procédés worden voorgesteld om de cardiologische aanwijzingen van de dood te bepalen: de artériotomie, de methode van Icard of door middel van fluoréine en de aanwijzing door ether, nochtans aan te vullen door andere tekens; deze procédés worden vermeld en beschreven door P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 197. De conclusiën van de studiecommissie opgericht in oktober 1965 door de «Nationale Orde der Geneesheren» in Frankrijk, en die het voorwerp hebben uitgemaakt van een mededeling van Prof. de Gaudart d'Allaines van de Nationale Académie voor Geneeskunde op 11 januari 1966. - Cahiers Laënnec: «Les greffes d'organes» - maart 1966 - blz. 47. Deze conclusiën werden bijgetreden door het Frans colloquium van anesthesie-reanimatie, gehouden te Versailles in 1966, en door de Nationale Academie voor Geneeskunde in januari 1966. - De mededeling van de Belgische professoren Drs. J. Morelle, G. Alexandre, E. Pillen en P.J. Kestens op het Wereldcongres van Medisch recht, te Gent, op 21-24 augustus 1967: «Ethique médicale et transplantation d'organes». - De conclusiën van een comité samengesteld uit twaalf professoren van de Universiteit te Harvard (V.S.A.), in augustus 1968 - vermeld door Prof. H. Huguenard in «Survie artificielle et mort du donneur», «Science et Vie» - «Les greffes» 1969. - De criteria bepaald voor de vaststelling van de dood («Todeszeichen») en voor het ogenblik van de dood («Todesbestimmung») door het 85ste Congres van de «Duitse Vereniging voor Chirurgie», gehouden te München, van 17 tot 20 april 1968, vermeld door Prof. P. Rentchnick: «La transplantation cardiaque, technique au point, soulève encore des problèmes médicaux, moraux et juridiques», Rev. Intern. de Criminologie et de police technique, 1969, blz. 37. - De motie over de dood, aan-

genomen door de 22ste Medicaal Wereldvereniging, te Sidney (Australië), in augustus 1968, een weergegeven door P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 204. - De richtlijnen verstrekt op 25 januari 1969 door de Zwitserse Academie der Geneeskundige Wetenschappen nopens de bepaling en de diagnose van de dood, Bull. des médecins suisses - 26 - 1969.

(119) Zie o.m.: L. Bosman en L. Leroy-Swaans, op. cit. onder voetnoot (33), blz. 603 en 604. - Prof. Paul Coste-Floret, Frans oud-Minister van de Volksgezondheid: «La greffe du cœur devant la morale et devant le droit», op. cit. onder voetnoot (115), blz. 797 tot 799. - Georges Bricmont: «Les problèmes juridiques posés par les prélèvements d'organes sur le cadavre de l'homme», J.T. 1971, blz. 147, nr. 12.

(120) Zie: Prof. R. Jodin: «Problèmes médico-juridiques posés par les greffes d'organes en France». - Rapport présenté à Londres, Réunion «Sou Médical Defense Union». Zie ook: het geval aangehaald door Prof. H. Pequignot, tijdens een getelevisieerd debat, weergegeven door L. Bosman en L. Leroy-Swaans, op. cit. onder voetnoot (33), blz. 603 en 604, en het geval gerelateerd door P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 207, op grond van een mededeling van de Duitse geneesheer Dr. Walter Bushardt, leider van het encephalografisch laboratorium in de neurologische kliniek van Hamburg-Eppendorf.

(121) Zie Prof. Jean Savatier: «Et in hora mortis nostrae», Rec. Dalloz-Sirey, 1968, 18me Cahier, Chronique, XV, blz. 91, kol. 2, in fine, en voetnoot (16).

(122) Drs. de Coninck, P. Dor en J.R. Fagnart, op. cit. onder voetnoot (24) en onder nr. 40, blz. 24.

(123) Zie o.m.: de Spaanse ordonnantie van 30 april 1951 en het Italiaans decreet van 11 augustus 1969.

(124) Parl. Besch. - Kamer - Zitt. 1968-1969 - nr. 248/1 - 16 januari 1969 - zie voetnoot (114).

(125) Men vindt de volledige tekst van dit wetsvoorstel in bijlage XVII van het werk van P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 307 en 308.

(126) De originele tekst in het Frans van dit artikel 1 luidt als volgt: «Est considérée comme «mort clinique», toute personne atteinte de lésions incompatibles avec la vie, mais présentant, au moyen d'appareils divers, un état de survie végétative, lorsque l'électroencéphalogramme révèle, depuis au moins dix minutes, une absence de fonctionnement des centres nerveux supérieurs, c'est-à-dire lorsque le tracé encéphalographique est linéaire».

(127) Zie o.m.: Dr. Eckhart von Bubnoff: «Rechtsfragen zur homologen Organtransplantation aus der Sicht des Strafrechts» - Dr. Paul Bockelmann: «Strafrecht des Arztes» - Stuttgart - 1968, blz. 118. - Prof. Jean Savatier: «Et in hora mortis nostrae», op. cit. onder voetnoot (121), blz. 92, kol. 1. - P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 209 tot 214, waar een oordeelkundige kritiek wordt uitgebracht over het art. 1 van het wetsvoorstel Gerbaud. - Paul Coste-Floret, op. cit. onder voetnoot (115), blz. 799. - L. Bosman en L. Leroy-Swaans, op. cit. onder voetnoot (33), blz. 605 en 606. - Drs. de Coninck, P. Dor en J.R. Fagnart, op. cit. onder voetnoot (24), blz. 24.

(128) Zie o.m.: het Italiaanse decreet van 11 augustus 1969.

(129) Een gelijkaardige regeling wordt aangeprezen door P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 214 en 215, door Drs. de Coninck, P. Dor en J.R. Fagnart, op. cit. onder voetnoot (24), blz. 24 en 25, en door de magistraten verenigd te Perugia, in september 1969 (zie onder nrs. 16 en 20).

(130) Zie ook: art. 158 - Kerkelijk Wetboek, canon 1223.

(131) Zie: onder nr. 36 en onder voetnoot (114). - Dezelfde suggestie werd gemaakt door P.J. Doll, in zijn bijdrage, vermeld onder voetnoot (8), nr. 37.

In sommige Staten van de V.S.A., - nl. California, New-York, Noord Dakota, Oklahoma, Arizona en Iowa -, wordt de onherroepelijkheid van dergelijke toelatings aanvaard, zelfs ingeval van verzet van de nabestaanden.

De h. Bricmont, advocaat bij de balie te Brussel, gaat zelfs verder, wanneer hij voorstelt dat, bij ontstentenis van enig daartoe overeengekomen teken aangebracht door het gemeentebestuur op de identiteitskaart van de titularis op diens verzoek, prelevementen zullen mogen verricht worden op zijn lijk met het oog op transplantatie, onder de door de Koning bepaalde voorwaarden: op verzoek van belanghebbende, zou de vermelding van zijn verzet tegen die prelevementen worden geschrapt (Zie proces-verbaal van de gemeenschappelijke vergadering van leden van de Raad van de Orde der Advocaten bij de balie te Brussel en van de leden van de Franstalige Raad van de Orde der Geneesheren, van de provincie Brabant, vergadering gehouden te Brussel, op 19 januari 1971, blz. 8).

(132) Zeer juiste omschrijving gegeven door Prof. J.M.M. Maëijer, in zijn rede «Transplantatie van organen en het privaatrecht», T.P.R. 1969, blz. 161.

(133) Men zal zich de reactie herinneren van vrouw Rosaline Gunya, weduwe van de donor Jackson Gunya, wiens hart en longen, op 25 juli 1971, door Prof. Dr. Barnard in zijn ploeg, in het «Grootte Schuur Hospital», te Kaapstad, op de half-bloed Adrian Herbert werden overgeplant, toen deze

vrouw, wier toestemming niet kon worden aangevraagd, de ingreep vernam (zie de pers van 27 juli 1971).

(134) Zie: Prof. Jean Savatier: «Les greffes d'organes» - Cahiers Laënnec - 1966 - blz. 37, en zijn bijdrage: «Et in hora mortis nostrae» - «Le problème des greffes d'organes prélevés sur un cadavre» - Rec. Dalloz-Sirey - 1968 - 18e Cahier - Chronique - XV - blz. 94 - kol. 1.

(135) Beschouwing van Prof. Hamburger en Dubost in hun bijdrage: «Réflexions sur les greffes d'organes» in het dagblad «Le Monde» van 17 januari 1968, aangehaald door Prof. J. Savatier, op. cit. onder voetnoot (134), blz. 94, kol. 1, voetnoot (32) en door P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 159. In hun verslag dd. 4 januari 1971 doen de hh. Drs. A. de Coninck, P. Dor en J.R. Fagnart, op. cit. onder voetnoot (24) zeer juist opmerken: «Il est généralement admis que lorsque le défunt ne s'est pas prononcé, sa famille a le droit de le faire. Malheureusement dans les conditions où l'on est amené à interroger celle-ci, la réponse est le plus souvent négative. Cette réaction, faite sous le coup de la mort d'un proche, paraît irrationnelle à la plupart des médecins et a conduit à un certain nombre de prélèvements clandestins...» (blz. 26).

(136) Aldus: Prof. Jean Savatier, op. cit. onder voetnoot (134), blz. 94, kol. 2 - P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 166 tot 168, op. cit. onder voetnoot (8), nr. 40 en op. cit. onder voetnoot (108), blz. 71 en 72.

Dr. E. Bucher (Zwitserland): «Rechtliche Probleme in Zusammenhang der Transplantatbeschaffung» - «Largiader» - «Organtransplantation» - 1960 - blz. 80 e.v. - Prof. A.M. Van Agt (Nijmegen): «Recht op leven en sterven», in «Katholiek Artsenblad», december 1968, blz. 269 e.v. - Prof. J.M.M. Maeijer: «Transplantatie van organen en het privaatrecht», T.P.R., 1969, blz. 161 en 162; deze auteur geeft zelfs toe «dat het hem moeite kost om een goede fundering voor een dergelijk recht van verzet (der nabestaanden) te vinden» en stelt de vraag «of de algemeen-menselijke solidariteit jegens een naaste in nood op een zeker moment niet hoger moet wegen dan het gevoel van pieteit jegens de overledene, welk gevoel de nabestaanden alsnog de toestemming tot transplantatie doet weigeren?» blz. 162).

«Moge ook verwezen worden naar de motie gestemd door de magistraten verenigd te Perugia, in september 1969, en luidende als volgt: «Wanneer de bevoegde medische overheid zal hebben geoordeeld dat een wetenschappelijk of therapeutisch belang het vereist, zullen de prelevementen van weefsels en van organen zonder verwijl kunnen verricht worden, nadat de dood zal zijn vastgesteld volgens de opgegeven regelen (zie onder nr. 41 in fine), de toestemming van de patiënt en van zijn nazaten zijnde vermoed».

«Nochtans, zullen geen prelevementen mogen verricht worden, ingeval de patiënt of zijn nazaten zich daartegen bij schriftelijke verklaring zullen hebben verzet...»

(137) Zie o.m.: de Zweedse wet van 1958 betreffende de prelevementen van weefsels en andere biologische bestanddelen op een overleden persoon, alsook art. 4 van de Deense wet nr. 246 van 9 juni 1967.

Het Frans decreet nr. 47-2057 van 20 oktober 1947 bepaalt dat, in de ziekenhuizen opgenomen op een door de Minister voor Volksgezondheid en voor de Bevolking vastgestelde lijst, zo de geneesheer-diensthooft oordeelt dat een wetenschappelijk of therapeutisch belang het vereist, de autopsie en de prelevementen zonder verwijl zullen mogen verricht worden, zelfs bij ontstentenis van machtiging van de familie.

(138) Zie: P.J. Doll, «Le droit de disposer du cadavre à des fins thérapeutiques ou scientifiques», Rev. Sc. Crim. et de Dr. pénal comparé, 1971, blz. 73, in fine.

(139) Sommige personen, behept met de vrees voor schijn-dood, door Molière uitgedrukt in de wel bekende passus uit «L'Etourdi» (akte II, scène 3): «Qui tôt ensevelit bien souvent assassine; Et tel est cru défunt, qui n'en a que la mine», wensden dat bepaalde ingrepen op hun lijk zouden worden verricht, die de aanwezigheid van leven aan het licht kunnen brengen. - Zie desaanvaande: Prof. R. Dierkens, op. cit. onder voetnoot (12), nr. 237, blz. 152 en 153.

Aan de andere kant, kunnen familiale belangen bij een autopsie betrokken zijn, o.m. inzake levensverzekering; de persoon die de levensverzekering heeft aangegaan kan op geldige wijze in de verzekeringspolis toelating geven tot het verrichten van een lijkopening wanneer deze als voorwaarde

wordt bepaald voor het uitkeren van de bedongen vergoeding - Zie *ibidem*, nr. 239, blz. 154.

(140) Zie Prof. R. Dierkens, op. cit. onder voetnoot (12), nrs. 241 tot 243, blz. 155 en 156, en nrs. 344 tot 350, blz. 206 tot 210.

In Frankrijk, wordt de klinische autopsie geregeld door het decreet van 31 december 1941, waarvan het art. 27 herzien werd door het decreet van 20 oktober 1947.

Naar luid van deze bepaling, indien, in de ziekenhuizen opgenomen in een lijst bijgehouden door de Minister voor Volksgezondheid, de geneesheer-diensthooft oordeelt dat een wetenschappelijk of therapeutisch belang het gebiedt, mogen de autopsie en de prelevementen onverwijld worden verricht, zelfs buiten de toelating van de familie van de overledenen. Zelfde bepaling legt de verplichting op het overlijden te doen vaststellen door twee geneesheren verbonden aan het ziekenhuis, die zich van de werkelijkheid van de dood moeten vergewissen door middel van de door de administratieve overheid erkende geldige procédés.

Er dient evenwel te worden opgemerkt dat, krachtens een decreet van 17 april 1943 (art. 42), dergelijke autopsie nochtans niet kan verricht worden, indien de overledene tijdens zijn leven, of de familie na diens dood, zich er tegen hebben verzet. - Zie daarover meer in: Raymond Legeais: «Les problèmes juridiques de l'autopsie», Cahiers Laënnec, dec. 1965, blz. 28. - Le Clère: «Les autopsies et le respect des droits de la personne humaine», D. 1964, Chron., blz. 167 e.v. - Luce: «Le régime juridique des autopsies et les prélèvements post mortem», Jur. Cl. Pér. 1964, I, 1827 - Decocq: «Essai d'une théorie générale des droits sur la personne», nr. 311. - Prof. Jean Savatier, op. cit. onder voetnoot (134), blz. 93, kol. 2. Andere buitenlandse wetgevingen omvatten gelijkaardige bepalingen, o.m.: de Deense wet nr. 246 van 9 juni 1967, art. 4; de Spaanse wet van 18 december 1950; de Italiaanse wet nr. 83 van 15 februari 1961; de Luxemburgse wet van 17 november 1958 (art. 4); de ordonnantie nr. 47 - 1966 van Tchecho-Slavakije; zelfs in Israël, «The law of Anatomy and Pathology», zie desaanvaande de uiteenzetting in het werk van Prof. R. Dierkens, op. cit. onder voetnoot (12), nr. 349, blz. 208 tot 210, en de talrijke voetnoten. - Zie ook voetnoot (109) in fine.

(141) Gelijkaardige bepalingen vindt men, met verscheidene varianten, in schier alle wetgevingen van de beschaaftde landen van de wereld. Zie b.v.: voor Nederland, art. 5, eerste lid van de wet op de lijkbezorging. - Voor Engeland, raadplege men: S. Smith - K. Simpson: «Taylor's Principles and Practise of Medical Jurisprudence» deel I, blz. 45-46. - Voor Frankrijk, art. 156, eerste lid van de «Code de Procédure pénale». Een circulaire dd. 27 januari 1955 van de Minister voor Volksgezondheid en de Bevolking heeft echter het prelevieren van organen, met therapeutisch doel, ten uitzonderlijke titel toegelaten op lijken van personen die aan de gevolgen van een verkeersongeval zijn overleden. De geneesheer die daartoe overgaat is er evenwel toe verplicht een verslag op te maken van zijn bevindingen aangaande de toestand van het lijk en van de afzonderingen die hij heeft verricht. Hij zal zich daarbij moeten beperken tot niet gekwetste lijkdelen.

Het prelevieren van weefsels en organen is echter nooit toegelaten op lijken van personen die aan de gevolgen van een zelfmoord, misdaad of arbeidsongeval om het leven zijn gekomen. - Zie: P.J. Doll, op. cit. onder voetnoot (2), blz. 181 en 182. - Voor de Unie van Zuid-Afrika, zie de «Post-mortem Examinations and Removal of human Tissues Act» van 1952. - Voor Israël, zie de «Law tot amend the criminal procedure (Investigation of crimes and causes of deaths)» in het werk van Prof. R. Dierkens, op. cit. onder voetnoot (12), nr. 349, blz. 208 tot 210.

(142) Zie de schriftelijke vordering van de procureur-generaal vóór Gent (K.I.), 5 januari 1971, R.W. 1970/1971, kol. 1714, en de daarin geciteerde rechtspraak, o.m. Cass., 23 juni 1958, Pas. 1958, I, 1181; J.T. 1958, 577 en noot van L. Carlier; R.D.P. 1957/1958, 1020, en Cass., 14 juni 1965, Pas. 1965, I, 1102; J.T. 1965, 486; Rev. Adm. 1966, 10.

(143) Het artikel 8 verwijst naar een voetnoot, waarbij er aan herinnerd wordt dat dit K.B. van 31 mei 1885 niet opgeheven werd door het K.B. nr. 78 van 10 november 1967 betreffende de geneeskunst, de uitoefening van de daaraan verbonden beroepen en de geneeskundige commissies.

VLAAMSE JURISTEN,

Abonneert U op het "Rechtskundig Weekblad"

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 13 mei 1971

Voorzitter : J. Valentin.

Raadsheren : L. de Waersegger, baron Richard (verslaggever), J. Busin en R. Legros.
Advocaat-generaal : R. Delange.

Erfenis. — Rechten van de langstlevende echtgenoot. — Beschikbaar gedeelte waarop het recht van vruchtgebruik kan worden uitgeoefend.

De langstlevende echtgenoot kan het hem toegekende recht van vruchtgebruik uitoefenen op het speciaal beschikbaar gedeelte van art. 1094 B.W. telkens het uitbreider is dan het gewoon beschikbaar gedeelte dat bij de artikelen 913 e.v. wordt bepaald. De wetgever heeft de uitoefening van dit recht niet onderworpen aan een wilsuiking of aan een keuze van de langstlevende echtgenoot, maar heeft deze laatste beveiligd tegen de aanspraak van erfgenamen die zouden beweren dat zijn recht van vruchtgebruik enkel ten belope van het meest beperkt beschikbaar gedeelte kan worden uitgeoefend.

Mercenier t./ Belgische Staat.

Gelet op het bestreden arrest, op 27 april 1970 door het Hof van beroep te Luik gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 767 inzonderheid II, paragraaf 4, 913 en 1094 van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het bestreden arrest beslist dat de omvang van het recht van vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot, ingeval er kinderen uit het huwelijk zijn, wordt vastgesteld bij artikel 1094 van het Burgerlijk Wetboek, dat alleen en van rechtswege van toepassing is met uitsluiting van artikel 913 van hetzelfde wetboek, wanneer genoemde langstlevende geen afstand heeft gedaan van het vruchtgebruik,

terwijl de redactie van artikel 1 van de wet van 20 november 1896, II, paragraaf 4, in fine, dat artikel 767 van het Burgerlijk Wetboek vervangt, door te bepalen dat de langstlevende echtgenoot « het recht heeft artikel 1094 van het Burgerlijk Wetboek in te roepen », de toepassing van deze wettekst uitdrukkelijk afhankelijk stelt van een wilsuiking van de langstlevende echtgenoot, bij gebreke waarvan artikel 913 van het Burgerlijk Wetboek alleen uitwerking heeft.

Overwegende dat uit de vaststellingen van het arrest blijkt dat wijlen de echtgenote van eiser, van wie hij noch uit de echt noch van tafel en bed gescheiden was, geen schenking had gedaan of een testament had opgemaakt en zij bij haar overlijden twee kinderen uit haar huwelijk met eiser heeft achtergelaten en dat deze laatste geen afstand heeft gedaan van zijn recht van vruchtgebruik ;

Overwegende dat krachtens artikel 767, II, paragraaf 1, 3o, van het Burgerlijk Wetboek dit recht van vruchtgebruik de helft bedraagt op de goederen van de vooroverleden echtgenoot ;

Overwegende dat dit gedeelte overeenstemt met wat, naar de wet vermoedt, de overledene aan de langstlevende echtgenoot zou vermaakt hebben om hem dezelfde levenswijze te verschaffen, doch dat dit vermoedelijk legaat, naar luid van artikel 767, II, paragraaf 4,

van het Burgerlijk Wetboek, slechts kan worden uitgeoefend op de goederen die het beschikbaar gedeelte uitmaken en waarover de vooroverledene niet heeft beschikt ; dat de wetgever, door eraan toe te voegen « de echtgenoot heeft het recht artikel 1094 van het Burgerlijk Wetboek in te roepen », heeft gewild dat de langstlevende echtgenoot het recht van vruchtgebruik dat hij hem toekeende kon uitoefenen op het speciaal beschikbaar gedeelte van artikel 1094 telkens het uitbreider is dan het gewoon beschikbaar gedeelte dat bij de artikelen 913 en volgende van het Burgerlijk Wetboek wordt bepaald ; dat hij de uitoefening van dit recht niet heeft onderworpen aan een wilsuiking of aan een keuze van de langstlevende echtgenoot, maar dat hij deze laatste heeft beveiligd tegen de aanspraak van erfgenamen die zouden beweren dat zijn recht van vruchtgebruik enkel ten belope van het meest beperkt beschikbaar gedeelte kan worden uitgeoefend ;

Dat het middel naar recht faalt ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt eiser in de kosten.

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 4 juni 1971.

Afdelingsvoorzitter : ridder Rutsaert.

Raadsheren : A. Wauters (verslaggever),
ridder de Schaetzen, J. Gerniers en A. Meeüs.

Advocaat-generaal : A. Colard.

Advocaten : Mrs. P. Struye en A. Bayart.

Borgtocht. — Schuldseiser verleent termijnverlenging aan schuldenaar, zonder dit ter kennis van de borg te brengen. — Mogelijkheid van een schuldige tekortkoming.

Het niet ter kennis brengen van de borg, door de schuldeiser, van de aan de hoofdschuldenaar toegestane termijnverlenging kan in bepaalde gevallen een schuldige tekortkoming opleveren waardoor de borg de mogelijkheid wordt ontnomen om tijdig de afdoende bewarende maatregelen te treffen ten einde, zelf, elk nadeel te vermijden, in welke gevallen die tekortkoming, in zover eruit schade is ontstaan, voor de schuldeiser de verplichting tot vergoeding medebrengt en zulks eventueel in de vorm van tenietgaan van de borgtocht.

Uit de vaststellingen van het bestreden arrest, hetwelk er onder meer op wijst dat de borg de mogelijkheid had zelf op te treden, vloeit echter niet voort dat de borg door toedoen van de schuldeiser niet meer in zijn rechten kon treden, dat een fout door de schuldeiser werd begaan waardoor schade werd veroorzaakt en dat de borg mitsdien van zijn verbintenis bevrijd is.

Coöp. Venn. Krediet voor werktuigen
t./ N.V. Carov Reizen.

Gelet op het bestreden arrest, op 23 juni 1970 door het Hof van Beroep te Gent gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 2011, 2032, 2037, 2039 van het Burgerlijk Wet-

boek en 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden arrest beslist dat verweerster, die als borg de verbintenissen tot betaling van de echtgenoten Vandenberghe tegenover eiseres gewaarborgd had, bij toepassing van artikel 2037 van haar verplichtingen ontslagen was, om de reden dat eiseres de aan de hoofdschuldenaren Vandenberghe verleende termijn van betaling verlengd had, nadat zij opgehouden hadden hun verplichtingen van betaling na te komen, zulks zonder verweerster te verwittigen van de wanbetaling en van de verlenging van de termijn, en dat dientengevolge verweerster, die volgens een beding van de borgtocht-overeenkomst, het recht had, in geval van wanbetaling, de door haar aan de schuldenaren verschuldigde afkortingen, rechtstreeks aan eiseres te betalen, deze betalingen niet gedaan heeft en, derhalve, niet gesubrogeerd werd in de rechten van eiseres en die rechtstreekse betalingen niet heeft kunnen imputeren op haar schuld tegenover gezegde Vandenberghe,

terwijl, eerste onderdeel, volgens artikel 2039 van het Burgerlijk Wetboek de eenvoudige termijnverlenging, door de schuldeiser aan de hoofdschuldenaar toegestaan, de borg niet ontslaat die in dat geval de schuldenaar kan vervolgen om hem tot betaling te dwingen,

terwijl noch artikel 2039 noch een andere wettelijke bepaling de schuldeiser verplicht de borg van een termijnverlenging te verwittigen,

terwijl het arrest dus niet wettelijk heeft kunnen beslissen dat verweerster ontslagen was van haar verplichting de door de schuldenaren Vandenberghe aan eiseres verschuldigde sommen te betalen,

twee onderdeel, volgens artikel 2037 van het Burgerlijk Wetboek, de borg ontslagen is wanneer hij door toedoen van de schuldeiser niet meer in de rechten, hypotheek en voorrechten van deze schuldeiser treden kan,

terwijl het arrest niet vastgesteld heeft dat, door het verzuim vanwege eiseres verweerster te verwittigen van de kwestieuze termijnverlenging, verweerster in de onmogelijkheid gesteld werd in de rechten, hypotheek en voorrechten van eiseres gesubrogeerd te worden,

terwijl integendeel het arrest duidelijk vastgesteld heeft dat «natuurlijk verweerster inlichtingen had kunnen inwinnen over de stand van de afbetalingen door de schuldenaren», en dat «op grond van de artikelen 2032-2039 van het Burgerlijk Wetboek verweerster zelf kon optreden» om haar schuld tegenover de hoofdschuldenaren rechtstreeks aan eiseres te betalen, waaruit noodzakelijkerwijze afgeleid dient te worden dat verweerster niet in de onmogelijkheid gesteld werd door toedoen van eiseres haar rechten of voorrechten uit te oefenen,

terwijl bijgevolg het bestreden arrest niet wettelijk heeft kunnen beslissen dat verweerster ontslagen was van haar verplichtingen;

derde onderdeel, minstens en in subsidiaire orde, indien verweerster haar recht niet uitgeoefend heeft de door haar aan de schuldenaren verschuldigde sommen rechtstreeks aan eiseres uit te betalen, deze toestand, volgens de vaststellingen van de rechter zelf, te wijten is én aan het verzuim van eiseres verweerster van de termijnverlenging te verwittigen, én aan het verzuim van verweerster inlichtingen in te winnen over de stand van de afbetalingen door de schuldenaren,

terwijl in een dergelijk geval, volgens artikel 2037 de borg niet ontslagen is van zijn verplichtingen, aangezien hij niet enkel en alleen door het toedoen van de schuldeiser in de onmogelijkheid gesteld werd in zijn rechten te treden;

vierde onderdeel, eiseres in haar conclusie in subsidiaire orde staande gehouden had dat de stelling van verweerster, dat het feit dat zij door toedoen van eiseres niet meer in de mogelijkheid verkeerde in dezen rechten

te treden, slechts aanvaard kon worden wanneer er zich een werkelijke, voortdurende en abnormale nalatigheid van de schuldeiser zou hebben voorgedaan en dat deze nalatigheid ten deze niet aanwezig was,

terwijl het arrest deze conclusie niet beantwoord heeft en aldus artikel 97 van de Grondwet geschonden heeft,

terwijl alleszins uit de bewoordingen van het arrest onmogelijk kan uitgemaakt worden of de rechter in feite heeft willen beslissen dat de zogezegd door eiseres begane fout «een werkelijke, voortdurende en abnormale nalatigheid» uitmaakte, dan wel of hij in rechte heeft willen beslissen dat het zogezegd verzuim vanwege eiseres, zelfs indien het geen werkelijke, voortdurende en abnormale nalatigheid was, toch volstond om onder toepassing te vallen van artikel 2037,

terwijl de dubbelzinnigheid en onduidelijkheid van deze motivering het Hof in de onmogelijkheid stelt zijn controlerecht uit te oefenen over de wettelijkheid van het arrest en met het gebrek aan de door artikel 97 van de Grondwet vereiste motivering dient gelijkgesteld te worden:

Overwegende dat het arrest vaststelt, enerzijds, dat eiseres aan de hoofdschuldenaren een termijnverlenging toestond zonder verweerster, die voor de schuld borg stond, hiervan te verwittigen, en dat, had eiseres geen uitstel verleend of verweerster verwittigd, deze laatste op haar eigen schuld tegenover de hoofdschuldenaren zekere betalingen rechtstreeks had kunnen toerekenen, en, anderzijds, dat verweerster zelf, om hetzelfde resultaat te bekomen, ook had kunnen optreden en vooraf inlichtingen inwinnen over de stand van de afbetalingen;

Overwegende dat luidens artikel 2037 van het Burgerlijk Wetboek de borg ontslagen is wanneer hij door toedoen van de schuldeiser niet meer in de rechten hypotheek en voorrechten van die schuldeiser kan treden; luidens artikel 2039 van hetzelfde wetboek, de eenvoudige termijnverlenging, door de schuldeiser aan de hoofdschuldenaar toegestaan, de borg niet ontslaat, die in dat geval de schuldenaar kan vervolgen, om hem tot betaling te noodzaken;

Overwegende dat het niet ter kennis brengen van de borg, door de schuldeiser, van de aan de hoofdschuldenaar toegestane termijnverlenging weliswaar in bepaalde gevallen een schuldige tekortkoming kan opleveren waardoor de borg de mogelijkheid wordt ontnomen om tijdig de afdoende bewarende maatregelen te treffen ten einde, zelf, elk nadeel te vermijden, in welke gevallen die tekortkoming, in zover eruit schade is ontstaan, voor de schuldeiser de verplichting tot vergoeding medebrengt en zulks eventueel in de vorm van teniet gaan van de borgtocht;

Overwegende echter dat uit bovengemelde vaststellingen van het arrest, hetwelk er onder meer op wijst dat verweerster de mogelijkheid had zelf op te treden, niet voortvloeit dat verweerster door toedoen van eiseres niet meer in haar rechten kon treden, dat een fout door eiseres werd begaan waardoor schade werd veroorzaakt en dat de borg dienvolgens van zijn verbintenis bevrijd is;

Dat het middel gegrond is;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden arrest;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing;

Houdt de kosten aan; zegt dat erover door de feiten-rechter zal beslist worden;

Verwijst de zaak naar het Hof van Beroep te Brussel.

NOOT. — In dezelfde zin: Cass., 24 februari 1967,

R.W. 1966-67, 1759 en Arr. Cass., 1967 8,09 met voetnoot F.D. In deze voetnoot wordt erop gewezen dat de eventuele tekortkoming vande schuldeiser ten opzichte van de borg een Aquiliaanse fout is. Zie De Page, VI, blz. 870.

Zie nog Cass., 10 maart 1967, Arr. Cass., 1967, 866 : Opdat bij toepassing van art. 2037 B.W. de borg ontslagen zou zijn, is het nodig dat hij door toedoen van de schuldeiser niet meer in de rechten, hypotheeken en voorrechten van die schuldeiser kan treden.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

9e Kamer. — 17 juni 1971.

Voorzitter : M. Liard.

Raadsheren : P. Grenez en J. Blockx.

Advocaten : Mrs. Cools loco R. Wijffels en
Karlin loco G.S. Kirschen.

Vervoervereenkomst. — C.M.R. — Art. 17-2. — Brand ten gevolge van een lekkende band.

Tijdens het vervoer per vrachtwagen van Italië naar Antwerpen is de lading door brand beschadigd; de vervoerder beweert dat een lekkende band onderweg vuur vatte.

Het vuur vatten van een, niettegenstaande zijn goede staat, onderweg lek geworden band sluit niet uit dat de schade kan veroorzaakt zijn door een fout, onvoorzichtigheid of onoplettendheid van de aangestelde vrachtwagenchauffeur, zodat het aangeboden getuigenverhoor als ondoeltreffend dient verworpen te worden, aangezien het feit waarvan het bewijs aangeboden wordt geenszins impliceert dat het de vervoerder onmogelijk was de schadelijke omstandigheden te vermijden en de gevolgen ervan te verhinderen.

P.V.B.A. Transport De Roo t./ N.V. Belgian Shell Company.

Gezien in gelijkvormig afschrift het vonnis der rechtbank van koophandel te Antwerpen de dato 9 april 1969, betekend op 18 augustus 1969 en waartegen op 29 augustus 1969 een naar termijn en vorm regelmatig beroep werd ingesteld;

Aangezien geïntimeerde vergoeding nastreeft voor brandschade in april 1967 aan een lading zakken «fertene» ontstaan tijdens hun vervoer per camion door appellante uit Italië naar Antwerpen;

Aangezien uit geen der voorgebrachte elementen blijkt dat het lossen der goederen uit camion op 21 april 1967 in de magazijnen der firma Transpedo, bij hun aankomst aldaar, te Antwerpen, zou kunnen beschouwd worden als een inontvangstneming vanwege de geadresseerde;

Aangezien inderdaad op gezegde datum slechts schikkingen werden getroffen ter tegensprekelijke vaststelling der schade door de assuradeuren der partijen;

Aangezien de telling der beschadigde zakken, staalnemingen, onderzoeken door het Laboratorium Oleotest en dergelijke in de loop der eerstvolgende dagen geschieden, tengevolge waarvan de koopwaar door geïntimeerde geweigerd en bij onderling akkoord der verzekerders te gelde gemaakt werd;

Aangezien de privé-expert van appellante aan al deze verrichtingen, zonder uiting van het minste voorbehoud betreffende haar verantwoordelijkheid deelnam, waaruit volgt dat, zoals de eerste rechter terecht oordeelde, partijen elkaar alle redelijke faciliteiten hebben verleend en

duis geen afwezigheid van reserves kan ingeroepen worden door de transporteur;

Aangezien om ontheffing te bekomen van zijn aansprakelijkheid, appellante aanhaalt dat een lekkende band, voor het vertrek gecontroleerd en in goede staat bevonden, onderweg vuur vatte, waaruit, volgens haar, zou blijken dat de averij haar oorzaak vindt in omstandigheden die de vervoerder niet heeft kunnen vermijden en waarvan hij de gevolgen niet heeft kunnen verhinderen;

Aangezien het vuur vatten van een, niettegenstaande zijn goede staat, onderweg lek geworden band, niet uitsluit dat de schade kan veroorzaakt zijn geworden door een fout, onvoorzichtigheid of onoplettendheid vanwege de aangestelde camionbestuurder, zodat het aangeboden getuigenverhoor als ondoeltreffend dient verworpen te worden, vermits het ter bewijsvoering aangeboden feit geenszins impliceert dat het de vervoerder onmogelijk was de schadelijke omstandigheden te vermijden en de gevolgen ervan te verhinderen;

Aangezien de aansprakelijkheid van appellante voor de beschadiging en het verlies van de litigieuze goederen aldus vaststaat;

Om deze beweegredenen,

Het Hof,

Na beraad,

Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935,

Alle andere, meer omvattende of strijdige besluiten verwerpend,

— Ontvangt het beroep;

— Bevestigt het aangevochten vonnis;

— Veroordeelt appellante tot al de gerechtskosten.

NOOT. — Verg. Rb. Rotterdam, 20 april 1965 en 21 januari 1969, Schip en Schade, 1966, n° 30, en 1969, n° 70; en in hoger beroep, Hof 's-Gravenhage, 13 februari 1970, ib., 1970, n° 47. Zie nog Rb. Amsterdam, 28 oktober 1964, ib., 1965, n° 5; Rb. Alkmaar, 8 juni 1967, ib., 1968, n° 13.

ARBEIDSRECHTBANK TE GENT.

1e Kamer. — 8 februari 1971.

Voorzitter : M. J. Petit.

Rechters in sociale zaken :

M.M. Vyncke en R. Vande Poele.

Arbeidsovereenkomst werklieden. — Willekeurige af-danking. — Onware economische motieven. — Samenhangende feiten.

Een werkmans is willekeurig ontslagen, wanneer de werkgever onjuiste economische redenen vermeldt op het werkloosheidsbewijs en gebleken is dat op hetzelfde ogenblik looneisen werden gesteld in het bedrijf en aan de betrokken werkmans de schadevergoeding wegens onregelmatige contractbeëindiging werd uitbetaald ten einde hem zo vlug mogelijk uit het bedrijf te verwijderen.

X. t. / P.V.B.A. Y.

In feite :

Verweerster verstuurde op 2 april 1970 een opzeggingsbrief waarbij een opzegging ingaande op vrijdag 3 april 1970 en eindigend op vrijdag 17 april 1970 aan eiser, die

als werkmán onder een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd was tewerkgesteld, werd gegeven.

Als reden voor de opzegging werden economische redenen opgegeven.

In rechte :

Bij exploit van dagvaarding van 13 januari 1971 betekend door gerechtsdeurwaarder Deene G. te Zomergem vordert eiser de betaling van een schadevergoeding wegens willekeurige afdanking ten belope van vier weken loon, hetzij 10.044 fr., en van het loon voor de wettelijke feestdagen van 1 en 7 mei 1970, het geheel vermeerderd met de gerechtelijke interesten en de kosten van het geding.

Een poging tot minnelijke schikking voor elk debat was niet mogelijk door het verstek van verweerster die noch persoonlijk noch bij vertegenwoordiging verscheen.

De eisende partij werd in haar middelen gehoord.

De stukken van het geding o.m. die gevoegd bij het dossier van rechtspleging werden gezien.

Wat betreft de willekeurige afdanking :

Krachtens artikel 24ter zal de werkgever, welke een voor onbepaalde tijd aangeworven werkmán op willekeurige wijze afdankt, aan deze werkmán een vergoeding moeten betalen gelijk aan het geleden nadeel, zonder dat deze vergoeding lager mag zijn dan het dubbel van het loon dat overeenstemt met de opzeggingstermijn.

Uit het werkloosheidsbewijs C4, afgeleverd door verweerster op 7 april 1970, blijkt dat eiser, die sedert 1968 in dienst was op een werkplaats te Aalter, op 3 april 1970 ontslagen werd wegens economische redenen.

Eiser verklaart ter zitting dat na zijn ontslag onmiddellijk twee andere werklieden op dezelfde werkplaats werden aangeworven, nl. Bleyaert Eduard uit Oostwinkel en Van Gampelaere Jozef uit Ruiselede.

Die aanwervingen ontzenuwen de door verweerster op het C4 opgegeven reden als zou de opzegging door economische redenen ingegeven zijn.

Daarenboven moet rekening worden gehouden met het feit dat de opzegging werd gegeven op een ogenblik dat onder de door verweerster tewerkgestelde werknemers een streven bestond om de uitbetaalde minimalen op een hoger peil te brengen.

Ten slotte blijkt uit het feit dat in de plaats van een werkelijke opzegging te geven, verweerster een schadevergoeding wegens onrechtmatige contractbreuk uitbetaald heeft, de bedoeling om zo vlug mogelijk een einde te stellen aan de aanwezigheid van eiser in de onderneming.

Derhalve moet het door verweerster gegeven ontslag als willekeurig betiteld worden en is de vordering gerond.

De gevorderde schadevergoeding, 55 fr. 80 ct. x 45 (u.) x 4 (w) = 10.044 fr. beantwoordt aan het wettelijk opgelegd minimum.

Wat betreft de doorbetaling van het loon voor de wettelijke feestdagen van 1 en 7 mei 1970 :

Aangezien beide feestdagen meer dan twaalf werkdagen na het einde van de arbeidsovereenkomst vallen moet de eventuele toepassing van artikel 14 van het besluit van de Regent van 2 april 1947 genomen in uitvoering van de besluitwet van 25 februari 1947 betreffende het toekennen van loon aan de werknemers voor een bepaald aantal feestdagen per jaar niet nader onderzocht worden en is de vordering op dit punt ongegrond.

NOOT. — Zie in dit nummer ook het vonnis van De Arbeidsrechtbank Gent (3e kamer) van 19 februari 1971 met noot van J. R. R.

ARBEIDSRECHTBANK TE GENT

3e kamer. — 19 februari 1971

Voorzitter : M.M. Claeys - Leboucq

Rechtters in sociale zaken :

M. M. Cossaer en G. Carpentero

Advokaten : Mrs. L. Meyer en P. Verhaegen

1. **Arbeidsovereenkomst werklieden. — Willekeurige afdanking. — Begrip.**
2. **Ontslag na enkele dagen tewerkstelling. — Afdanking zonder motivering. — Onbewezen gebrek aan vakkennis.**

1. *Het begrip willekeurige afdanking moet ruimer opgevat worden dan de notie misbruik van recht in het burgerlijk recht. Lichtzinnige afdankingen, o.m. met betrekking tot het tijdstip van de verbreking van de arbeidsovereenkomst, vallen er onder.*

Het gebrek aan goede trouw in hoofde van de werkgever is het fundamenteel criterium voor de toekenning van de vergoeding wegens willekeurige afdanking.

2. *De lichtzinnigheid en de willekeur van het ontslag blijkt uit de omstandigheid dat de werknemer, die zijn vroegere werkgever op verzoek van de thans ontslaggevende werkgever verliet, reeds na zes dagen tewerkstelling zonder motivering afgedankt werd. Het later aangevoerde gebrek aan vakkennis wordt weerlegd door het feit dat de werkmán bij de vorige werkgever gedurende dertien jaar in dienst was en na de afdanking reeds na drie dagen door een andere belangrijke firma in dienst werd genomen.*

Haegeman t. / N. V. De Moor.

In feite :

Eiser, die sedert dertien jaar in dienst was van een firma, heeft op 9 mei 1970 een voorlopige arbeidsovereenkomst gesloten met verweerster, waarin de aanwervingsvoorwaarden van de dienstbetrekking, nl. de wedde, een kostenvergoeding, een individuele verzekering van 1.000.000,— fr. e.a. werden vastgesteld ;

Eiser heeft zijn vorige dienstbetrekking opgezegd en is op 19 mei 1970 als chef van het rollend materiaal bij verweerster begonnen ;

Op 26 mei 1970 heeft verweerster bij aangetekend schrijven aan eiser gericht, een einde gesteld aan de diensten van eiser in de firma, de opzeggingsvergoeding werd geregeld overeenkomstig het K.B. van 19 december 1963 tot vaststelling van de opzeggingstermijnen in de onderneming die onder het N.P.C. van het bouwbedrijf ressorteren ; eiser werd verzocht zich op de werf niet meer aan te bieden. De reden van het ontslag werd noch in de ontslagbrief, noch op de C4 vermeld. Drie dagen na het ontslag werd eiser in dienst genomen door een andere belangrijke firma ;

Eiser verklaart dat verweerster hem verzocht heeft zijn vorige betrekking op te zeggen om bij haar in dienst te treden ; dat zij zodanige arbeidsvoorwaarden voorgespiegeld had, nl. de bediendenstatus, een stage in Duitsland, e.a. dat eiser moeilijk kon weigeren ;

In een brief van 2 juni verklaart verweerster dat eiser ontslagen werd omdat « het zeer vlug is gebleken dat hij

geen het minste verstand had van het aannemersbedrijf, en dit ondanks de beloften die hij voor zijn aanwerving gedaan had.»

In rechte :

Op 31 augustus 1970 werden de partijen ter verzoening opgeroepen door de werkrechttersraad te Gent, verweerster is niet verschenen ;

Het exploit van dagvaardiging van 7 september 1970, betekend door gerechtsdeurwaarder Vanderhaeghe W. te Gent strekt ertoe de N.V. De Moor te horen veroordelen om aan de heer Haegeman R. de som te betalen van 4.800,— fr. zijnde 4.080,— fr. als vergoeding wegens willekeurige afdanking en 720,— fr. als onkostenvergoeding, met de gerechtelijke intresten en de kosten van het geding, de rechtsplegingsvergoeding inbegrepen ; het vonnis uitvoerbaar te horen verklaren bij voorraad, niet-tengestaande verzet of beroep en zonder borg ;

In toepassing van artikel 1 § 2 van artikel 4 van de wet van 10 oktober 1967 houdende het gerechtelijk wetboek werd de zaak overgemaakt aan de arbeidsrechtbank te Gent en ingeschreven onder de A.R. nr. 74/70 ;

De poging tot minnelijke schikking tussen partijen vóór elk debat ter openbare zitting van 29 januari 1971 gedaan, is mislukt ;

De partijen werden in hun middelen en besluiten gehoord ter zitting van 29 januari 1971 ;

De bundels, o.m. die van de rechtspleging, werden gezien ;

1. Kostenvergoeding.

In de arbeidsvoorwaarden in de overeenkomst van 9 mei 1970 bepaald, is een kostenvergoeding voorzien van 2000,— fr. per maand, zijde 80,— fr. per dag ; Eiser heeft gewerkt gedurende 6 dagen ; de opzeggingstermijn bedraagt 3 dagen. Eiser heeft dus recht op 9×80 ,— fr. = 720,— fr. als kostenvergoeding ;

2. Willekeurige afdanking.

Eiser werd op 26 mei na zes dagen tewerkstelling per aangetekend schrijven ontslagen ; de redenen van het ontslag werden noch in de ontslagbrief, noch op de C 4 kenbaar gemaakt ;

Op 2 juni heeft verweerster in een brief verklaard dat zeed vlug is gebleken dat eiser niet het minste verstand had van het aannemersbedrijf ;

Er dient hier echter te worden op gewezen dat een werkgever de waarde en technische vaardigheid van een werknemer in een periode van 6 dagen moeilijk kan schatten ; verweerster kan in die korte tijd moeilijk kunnen hebben vastgesteld dat eiser « niet het minste verstand had van het aannemersbedrijf » ;

Het feit dat eiser gedurende 13 jaar was tewerkgesteld geweest in een andere firma, en deze op aanvraag van verweerster zelf had verlaten, en dat hij 3 dagen na het ontslag door een andere belangrijke firma in dienst werd genomen, wijst erop dat eiser een bekwaam arbeider was. Hieruit blijkt dat eiser op lichtzinnige wijze werd afgedankt ;

Een brutaal ontslag zonder uitleg kan als een misbruik van recht worden beschouwd (Ber. Brussel 21 februari '64 T.S.R. 1964 - 167).

Artikel 24 ter van de wet op de arbeidsovereenkomst voor werklieden beoogt de arbeiders te beschermen tegen willekeurige beslissingen ;

Het willekeurig ontslag dient in ruimere zin te worden opgevat dan het begrip rechtsmisbruik van het burgerlijk recht (Kamer Parl. Handel. zitting 4 juni 1969 - 937 en

kamerverslag Doc. K. 1968 - 1969, Ged. St. nr. 270 blz. 47).

Artikel 24 ter van deze regeling vindt toepassing in geval van lichtzinnige afdankingen (Kamerverslag, Doc. K. 1968 - 1069 Ged. St. nr. 270 blz. 42 ; verklaring van dhr. Schiltz, Parl. Handel. K., zitting 4 juni 1969, blz. 33) het tijdstip van de verbreking van de arbeidsovereenkomst kan zelfs op zichzelf als een grond van willekeurig ontslag worden beschouwd (zelfde referentie).

Daarbij komt dat de afwezigheid van motivering in de ontslagbrief en de C 4 en de verklaring niet meer op de werf te mogen komen werken, op een gebrek aan goede trouw vanwege de werkgever kan wijzen, en dit gebrek is het fundamenteel criterium voor de toekenning van de vergoeding wegens willekeurige afdanking (Verslaggever Verhenne in Parl. Handel. K. zitting 4 juni 1969 blz. 32). Hieruit blijkt dat eiser door verweerster willekeurig werd afgedankt ;

In toepassing van artikel 24 ter van de wet op de arbeidsovereenkomst voor werklieden, zal de werkgever die, onverminderd artikel 22, een voor onbepaalde tijd aangeworven arbeider op willekeurige wijze afdankt, aan deze arbeider een vergoeding moeten betalen gelijk aan het dubbel van het geleden nadeel, zonder dat de vergoeding lager mag zijn dan het dubbel van het loon dat overeenstemt met de opzeggingstermijn. De vergoeding is verschuldigd onafgezien van het feit of de arbeider al dan niet met inachtneming van een opzeggingstermijn werd afgedankt ;

In toepassing van artikel 1017 en 1022 gerechtelijk wetboek en K.B. van 30 november 1970 betreffende de invorderbare kosten heeft eiser recht op 300,— fr. als rechtsplegingsvergoeding ;

.....

NOOT. — Bovenstaand vonnis en de twee navolgende vonnissen betreffen de toepassing van artikel 24 ter van de wet op de arbeidsovereenkomst voor werklieden. Door genoemd artikel, ingevoegd bij de wet van 21 november 1969, wordt voor de eerste maal in onze sociale wetgeving de afwending door de werkgever van het opzeggingsrecht van zijn sociaal en economisch doel gesanctioneerd door een uitdrukkelijke tekst.

De ter zake betugelde afwending van recht beantwoordt aan de notie willekeurige afdanking.

Zoals het afgedrukte vonnis terecht aanstipt blijkt met zekerheid uit de parlementaire geschriften en de daarin gegeven voorbeelden dat de notie willekeurige afdanking ruimer is dan het begrip misbruik van recht in het burgerrechtelijk verbintenissenrecht (Voorbeelden : Commissie-verslag Kamer, Parl. Doc. 1968 - 1969, nr. 270/7 p. 117).

Een afdanking is willekeurig wanneer uit de chronologie der feiten blijkt dat de afdanking hetzij omwille van de motieven, hetzij omwille van de omstandigheden (tijdstip, wijze), anti-sociaal is. De goede trouw van de werkgever vormt daarbij de doorslaggevende factor.

Bescherming tegen willekeurige afdanking wordt enkel de werkman die voor onbepaalde tijd aangeworven is. Die bescherming geldt ook tijdens de proeftijd vermits deze slechts een modaliteit van de arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd uitmaakt. Met betrekking tot de korte opzeggingstermijnen van de arbeidsovereenkomst voor werklieden vergeleken met de lange termijnen welke gelden voor de arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd voor bedienden, vormt de invoering van het begrip willekeurige afdanking enigermate een compensatoire bescherming. Zulks neemt niet weg dat, zoals voorheen, de voor onbepaalde tijd aangeworven bediende zich nog steeds op de civielrechtelijke notie misbruik van recht zal kunnen beroepen met betrekking tot de uitoefening van het opzeggingsrecht door de werkgever.

Het is de werkmán, eiser, die het willekeurig karakter van de afdanking behoort te bewijzen. Omdat het begrip zelf ruim is blijkt het bewijs van de willekeurige afdanking gemakkelijker te leveren dan op het eerste gezicht zou kunnen gevreesd worden.

J.R.R.

ARBEIDSRECHTBANK TE DENDERMONDE

3e Kamer. — 19 februari 1971.

Voorzitter: W. Van de Velde.

Rechtters in sociale zaken:

M. M. L. Van den Broeck en M. Daeleman.

Advokaat: Mr. J. De Rauw loco G. Grysolle

Arbeidsovereenkomst werklieden. — Willekeurige afdanking. — Begrip. — Onwaar motief van afdanking. — Veelvuldige ziekteperiodes. — Onvoldoende rendement.

Met willekeurige afdanking wordt bedoeld een afdanking waarvan de motieven hun oorsprong vinden in de abnormale uitoefening van het opzeggingsrecht van de werkgever. Die abnormaliteit blijkt uit het tergend of kwaadwillig karakter van het opzet, uit het ontbreken van een rechtmatige reden en uit de afwending van het opzeggingsrecht van zijn economische en sociale bestemming.

Niettegenstaande het voor de afdanking opgegeven motief onwaar blijkt is er geen willekeurige afdanking indien bewezen is dat de werknemer ingevolge veelvuldige ziekteperiodes een onvoldoende rendement gaf.

Soufterau t./Edmont Belgium N.V.

Overwegende dat eiseres vordert:

- 1) een bedrag van 3.626 fr. hoofdens schadeloosstelling wegens willekeurige afdanking, som te vermeerderen met de gerechtelijke intresten;
- 2) aflevering van de bijdragebon en taksfiche;
- 3) veroordeling van verweerster tot de kosten, dit alles bij vonnis uitvoerbaar bij voorraad, ondanks alle verhaal en zonder borg;

Overwegende dat eiseres in conclusie enkel nog veroordeling vraagt tot betaling van de schadeloosstelling ten bedrage van 3.626 fr.;

Overwegende dat de eis gebaseerd is op art. 24ter van de wet op de arbeidsovereenkomsten;

Overwegende dat art. 24ter de afdankingen beoogt die, weliswaar geschiedend met inachtneming van de opzeggingstermijnen of opzeggingsvergoedingen, door verkeerde motieven zijn ingegeven, waarbij de echte motieven hun oorsprong vinden in de abnormale uitoefening van het opzeggingsrecht door de werkgever;

Overwegende dat deze abnormaliteit blijkt uit het tergend of kwaadwillig karakter van het opzet dat de houder van het recht heeft beziel, uit het ontbreken van een rechtmatige reden en uit de afwending van het uitgeoefende recht van zijn economische en sociale bestemming (Verslag aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers - zitting 1968-1969 - wetsontwerp 270);

Overwegende dat derhalve dient te worden bewezen:

- 1) dat het opgegeven motief voor de afdanking onjuist is en
- 2) dat het echte motief willekeurig is;

Overwegende dat blijkt uit de conclusies van verweerster en uit het onderzoek, ingesteld door de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening, dat de reden tot afdanking de te lange periodes van ziekte waren, terwijl op het formu-

lier C4 als reden wordt opgegeven « kan het opgelegde werk niet uitoefenen »;

Overwegende dat derhalve gebleken is dat het opgegeven motief voor de afdanking onjuist is;

Overwegende dat blijkt uit de stukken, en niet wordt betwist, dat eiseres die in dienstverband was bij verweerster van 12 augustus 1969 tot 27 januari 1970 gedurende 53 dagen wegens ziekte werkonbekwaam was;

Dat zij ziek was van 15 oktober 1969 tot 24 oktober 1969, van 13 november 1969 tot 28 november 1969 en dat haar laatste ziekteperiode liep van 10 december 1969 tot en met 25 januari 1970, zodat men noodzaak was geweest haar te vervangen om de werking en de productie niet te schaden (bandsysteem);

Dat men aan eiseres bij haar terugkeer een nieuwe post gaf, waarin zij zelf toegeeft niet genoeg rendement te hebben gegeven omwille van haar slecht zicht;

Overwegende dat een afdanking om een arbeider of arbeidster te verwijderen welke omwille van veelvuldige of lange ziekteperiodes op korte tijd een onvoldoende rendement geeft, niet als een willekeurige afdanking kan worden aangezien;

Overwegende dat de raad van eiseres ten onrechte de rechtsplegingsvergoeding vraagt, daar deze slechts voorbehouden is aan advocaten;

Overwegende dat een laatste verzoeningspoging vruchteloos bleef;

NOOT — Zie in dit nummer ook het vonnis van de arbeidsrechtbank Gent van 19 februari 1971 met noot van J. R. R.

VREDEGERECHT TE MERKSEM

4 februari 1971.

Rechter: M. Cornette.

Advocaten: Mrs. W. van Orshaegen en de Cooman.

Huur. — Beding van indexering van de huurprijs.

In een huurcontract is bedongen: « Elke verhoging of verlaging van het indexcijfer met minstens 5 punten zal vanaf de eerstvolgende vervaldag een verhoging of verlaging van 5% van de huurprijs tot gevolg hebben. »

Deze bepaling vereist geen voorafgaande verwittiging of aanmaning om van toepassing te zijn; de huurder betwist ten onrechte de automatische toepassing ervan.

Uit het feit dat de verhuurder gedurende een tiental maanden geen aanspraak heeft gemaakt op de verhoging en dat hij de lopende betalingen zonder protest heeft aanvaard, kan niet afgeleid worden dat hij afgezien heeft van zijn recht zich op de verhoging te beroepen.

De Bakker t./Meiresonne.

Aangezien eiseres aanspraak maakt op de toepassing van art. 3 al. 2 van de huurovereenkomst tussen de partijen, om ingevolge een sedert 11 maand ingetreden verhoging van het indexcijfer met minstens 5 punten, een overeenstemmende verhoging van de huurprijs met 5% te vorderen, hetzij over een tijdstip van 11 maanden à 400 fr. per maand, een bedrag van 4.400 fr.;

Aangezien verweerster hierop antwoordt dat deze bepaling inderdaad in de huurovereenkomst voorkomt, maar dat niet bedongen werd dat deze verhoging automatisch zou intreden, en dat eiseres gedurende dit gehele tijdstip genoegen nam met de betaling van een niet-aangepaste huurprijs en dat ze die betalingen zonder enig voorbehoud

heeft aanvaard, zodat verweerster hieruit afleidt volledig te zijn gekwetten.

Aangezien de overeenkomst tussen partijen als volgt luidt: « Elke verhoging of verlaging van het indexcijfer met « minstens 5 punten zal vanaf de eerstvolgende vervaldag een verhoging of verlaging van 5 % van de huurprijs voor gevolg hebben ».

Aangezien deze bepaling bijgevolg geen voorafgaande verwittiging of aanmaning vereist om van toepassing te zijn, zodat verweerster ten onrechte deze automatische toepassing wil betwisten.

Aangezien omtrent een eventuele verzaking van eiseres aan het voordeel van deze bepaling er moet vastgesteld worden dat geen enkel gegeven terzake dergelijke verzaking laat veronderstellen, laat staan bewijzen.

Aangezien het enkel feit van gedurende een tiental maanden geen aanspraak te hebben gemaakt op een intussentijd ingetreden verhoging op zichzelf voorzeker geen bewijs is van verzaking aan het recht om zich op deze verhoging te beroepen.

Dat dit ook niet kan afgeleid worden uit het feit dat de lopende betalingen zonder protest werden aanvaard.

Aangezien eiseres zich op een stijging van de index met meer dan 5 punten beroept, dewelke zou zijn ingetreden in de loop van oktober 1969, zodat bij toepassing van de overeenkomst tussen partijen, de voorziene verhoging intreedt vanaf de eerstvolgende vervaldag van de te betalen huur, hetzij in casu vanaf 1 november 1969.

Aangezien de verhoogde huurprijs betaald werd vanaf 1 september 1970, en dat bijgevolg de achterstal tien maanden bedraagt, hetzij à 400 fr. per maand: 4.000 fr.

BOEKBESPREKING

Prof. Dr. L.P. Suetens, De nieuwe wetgeving Ruimtelijke Ordening. — Monografieën Leefmilieu nu. — Antwerpen, De Nederlandse Boekhandel, 1971, 130 blz.

Onder de auspiciën van de Kredietbank werd onlangs de v.z.w. Stichting Leefmilieu opgericht die zich ten doel stelt « de relaties tussen de mens en zijn leefmilieu te bestuderen en de aandacht te stimuleren voor een menselijk verantwoorde maatschappelijke opbouw in een samenleving waarvan de welvaart wordt bepaald door een sterke economische groei en snelle technologische vooruitgang ».

Verschillende vooraanstaande Vlaamse persoonlijkheden maken deel uit van de beheerraad. De eerste verwezenlijking van deze stichting is de uitgave van een reeks monografieën waaraan de naam werd gegeven « Leefmilieu nu », die de verschillende facetten van de leefmilieuproblematiek zullen bestuderen.

De eerste van deze monografieën is thans verschenen en is gewijd aan de Ruimtelijke Ordening.

Het was een uitmuntende idee Prof. Dr. L.P. Suetens te gelasten met het uitwerken van deze eerste brochure. Prof. Suetens is een uitstekend kenner van het administratief recht en heeft over de Ruimtelijke Ordening reeds meerdere publicaties op zijn actief. Wij verwijzen hier bijzonder naar het ophefmakend artikel dat hij gepubliceerd heeft in het Rechtskundig Weekblad van 30 mei 1971 over « Ruimtelijke ordening, grondbeleid, eigendomsrecht », waarin hij zeer belangrijke toekomstperspectieven in verband met het grondbeleid en de evolutie van het eigendomsrecht uitstippelde.

Het thans verschenen werk geeft een uitstekende synthese van de tegenwoordige stand der Ruimtelijke Ordening, na het in werking treden van de wetten van 22 april 1970 en van 22 december van hetzelfde jaar.

In achtereenvolgende beknopte doch zakelijke en volledige hoofdstukken wordt al wat wetenswaardig is in verband met de Ruimtelijke Ordening synthetisch samengevat, doch op zulke duidelijke en begrijpelijke wijze dat zij die van dit werkje kennis hebben genomen volledig op de hoogte zijn van deze belangrijke sector van het administratief recht.

Eerst wordt een historische evolutie geschetst van de Belgische wetgeving waarna de hoofdlijnen worden uiteengezet van de wet van 29 maart 1962 die de basiswet blijft voor de Ruimtelijke Ordening. Het volgend hoofdstuk is gewijd aan de plannen van aanleg waarbij het onderscheid wordt aangeduid tussen de verschillende soorten van plannen, streekplannen, gewestplannen, gemeentelijke plannen, met de procedures die door de wet voorzien zijn voor het opmaken ervan en met toelichtingen over hun juridische draagwijdte. Hierna volgen enkele essentiële gegevens over de onteigening, de herverkaveling en de ruilverkaveling.

Van groot praktisch belang is het hoofdstuk over de bouwvergunning, die aanleiding geeft tot zo talrijke betwistingen; waarna de verkavelingsvergunning aan de beurt komt met de verschillende wettelijke modaliteiten ervan.

In verband met de sancties op de toepassing van de normen betreffende de Ruimtelijke Ordening wordt gewezen op de veel soepeler organisatie die voorzien is in de nieuwe wetgeving.

Na de eventuele mogelijkheid van het vorderen van een matige schadeloosstelling wegens toepassing der wettelijke ruimtelijke ordening en de aanduiding van de gevallen waarin deze schadeloosstelling volledig uitgesloten is behandelt de auteur nog de mogelijkheid van terugkoop, de rechten van derden en de publiciteitsmaatregelen.

In zijn besluit wijst schrijver er op dat al zijn de wettelijke teksten misschien voldoende, alles erop aan komt op welke wijze zij worden toegepast. Het is noodzakelijk dat elkeen zich rekenschap zou willen geven van het belang van de maatregelen aangaande ruimtelijke ordening en een beter inzicht zou krijgen in de gestelde problematiek.

Daartoe zal zonder twijfel het werkje van Prof. Suetens in belangrijke mate bijdragen.

Het laatste gedeelte van het boek bevat een officieuze coördinatie van de basiswet van 29 maart 1962 met de wijzigingen aangebracht door de wetten van 1970.

René Victor

EUROPEES RECHT

Werkzaamheden van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen.

**Week van 24 - 28 mei 1971.
n° 12/71.**

De zaak van de Belgische stewardess :

Een Belgische stewardess zag haar arbeidsovereenkomst bij het bereiken van de 40-jarige leeftijd beëindigd krachtens een desbetreffend voorschrift in de regeling voor het boordpersoneel.

Zij wendde zich tot de Belgische Raad van State met een verzoek om nietigverklaring van twee Belgische Koninklijke Besluiten, waartoe zij zich beriep op schending van het Verdrag van Rome, volgens hetwelk iedere Lid-Staat de toepassing van het beginsel van gelijke beloning voor mannelijke en vrouwelijke werknemers voor gelijke arbeid verzekert en handhaaft.

De Raad van State van België verzocht het Hof van Justitie daarop om een uitspraak over de vraag of het rustpensioen, dat op grond van een uit bijdragen van werknemers en werkgevers en eventueel met overheids-subsidie gefinancierd stelsel van sociale zekerheid wordt toegekend, volgens het Verdrag mag worden beschouwd als een uitkering welke de werkgever indirect aan de werknemer betaalt als beloning in verband met de dienstverrichting.

Bij arrest van 25 mei heeft het Hof van Justitie deze vraag ten aanzien van de in het kader van een wettelijke regeling van sociale zekerheid ingestelde pensioenen ontkennend beantwoord. (zaak 80/70).

Nederlandse regering tegen Commissie :

Het Hof van Justitie hoorde voorts de pleidooien van partijen in een geding tussen de Nederlandse regering en de Commissie.

De Nederlandse regering heeft een beroep wegens nalatigheid ingesteld tegen de Commissie, aangezien deze als opvolger van de voormalige Hoge Autoriteit had nagelaten tot de Franse Republiek een aanbeveling te richten waarbij bepaalde steunmaatregelen aan de Franse ijzer- en staalindustrie werden verboden. (zaak 59/71).

Duitse regering tegen Commissie :

Het Hof hoorde voorts de pleidooien van partijen in een ander geding tussen de regering van een Lid-Staat en de Commissie : de Bondsrepubliek Duitsland heeft bezwaar tegen de wijze waarop de Commissie de rekeningen van het Europees Sociaal Fonds voor het dienstjaar 1969 had vastgesteld. Deze zaak is een van de vele die naar aanleiding van de revaluatie van de Duitse mark in 1969 aan het Hof van Justitie zijn voorgelegd. Aangezien de revaluatie van de Duitse mark in oktober 1969 heeft plaatsgevonden, is de Commissie voor het vierde kwartaal van 1969 uitgegaan van de nieuwe pariteit van DM 3,66 op 1 Dollar, terwijl de rekeningen over de voorgaande kwartalen waren vastgesteld naar de oude pariteit van 4 DM op 1 Dollar.

Het Europees Sociaal Fonds vergoedt 50% der uitgaven van de Lid-Staten voor wedertewerkstelling en herscholing van de werknemers. Aangezien de begroting van de Europese Gemeenschappen krachtens het Europees Monetair Akkoord in rekenaardenheden luidt, houdt de vaststelling van de rekeningen van het Sociaal Fonds tegen de nieuwe pariteit een lagere vergoeding aan de Bondsrepubliek Duitsland in voor de betrokken uitgaven die tegen de oude pariteit waren gedaan. (zaak 2/71).

Nogmaals Joegoslavische morellen :

Het Hof van Justitie hoorde de conclusie van de advocaat-generaal Dutheil de LaMothe in deze door het Finanzgericht te Berlijn naar het Hof verwezen prejudiciële zaak.

Berlijnse importeurs hadden uit Joegoslavië morellen op brandewijn ingevoerd. De Duitse douane stelde na monsterneming hierin een suikergehalte van 14% vast. In de communautaire bepalingen wordt voor de heffing uitgegaan van een natuurlijk suikergehalte van ten hoogste 9%; het meerdere wordt als «toegevoegde suiker» beschouwd.

De Duitse douane paste derhalve de heffing over dit verschil toe. Het Finanzgericht te Berlijn, waaraan de importeurs het geschil hadden voorgelegd, wendde zich tot het Hof van Justitie met de vraag of een dergelijk produkt volgens de communautaire verordening aan een heffing is onderworpen, indien het suikergehalte van meer

dan 9% niet bestaat uit toegevoegde suiker, maar uit de natuurlijke vruchtensuiker.

De advocaat-generaal concludeerde dat slechts toegevoegde suiker aan de heffing is onderworpen, doch dat een importeur van produkten met een natuurlijk suikergehalte van meer dan 9% moet aantonen dat deze produkten slechts natuurlijke suiker bevatten. (zaak 3/71).

Week van 7 tot 11 juni 1971.

Nº. 13/71.

Auteursrecht en mededinging : zaak 78/70.

Het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen deed uitspraak in een zaak betreffende de mededinging en de intellectuele eigendomsrechten.

Een van de belangrijkste Duitse fabrikanten van grammofoonplaten constateerde dat door hem vervaardigde grammofoonplaten door een Duits supermarkconcern werden verkocht tegen lagere prijzen dan hij aan zijn wederverkopers had voorgeschreven. Nadat hij het concern vergeefs had verzocht zich schriftelijk te verplichten de vastgestelde prijzen te zullen aanhouden, verbrak hij de handelsbetrekking met het concern. Vervolgens constateerde hij echter dat de wederverkoper hetzelfde merk grammofoonplaten betrok van een buitenlands filiaal. Zich beroepend op de nationale bescherming van een aan het auteursrecht verwant recht, vroeg — en verkreeg — de fabrikant van een Duitse rechter een tegen het concern gericht verbod om in de Duitse catalogus vermelde grammofoonplaten onder de naam van het buitenlands filiaal te verkopen of anderszins in de handel te brengen.

Het concern reageerde hierop met een verzoek aan het Bundeskartellamt te Berlijn om het door de fabrikant toegepaste prijzenstelsel na te gaan. Tegelijkertijd kwam hij in verzet tegen het door de Duitse rechter in kort geding opgelegd verbod de grammofoonplaten te verkopen. Na afwijzing hiervan wendde hij zich tot het Oberlandesgericht te Hamburg, dat op zijn beurt aan het Hof van Justitie de vraag voorlegde of het in strijd is met het E.E.G.-Verdrag, wanneer een fabrikant van grammofoonplaten met een beroep op zijn auteursrecht verbiedt dat zijn produkten worden verhandeld door een niet-gemachtigde wederverkoper die de platen betreft bij een buitenlands filiaal van de fabrikant, dat zich tegenover hem in een juridisch zelfstandige, doch economisch afhankelijk positie bevindt.

Het Hof van Justitie beantwoordde deze vraag bevestigend. Naar aanleiding van een tweede vraag besliste het Hof dat de uitoefening van een exclusief recht tot verbreiding ingevolge een nationale wettelijke regeling op zichzelf geen — in het Verdrag verboden — machtspositie oplevert. Dit is echter wel het geval wanneer de prijsstructuur de fabrikant de mogelijkheid biedt een daadwerkelijke mededinging op een belangrijk deel van de markt te belemmeren.

Deze zaak heeft vooral belangstelling gewekt, daar de Commissie zich onlangs met een beschikking tot een Duitse beroepsorganisatie die zich ten doel stelt de auteursrechten harer leden te beschermen heeft gericht, waarbij een inbreuk op de communautaire mededingingsbepalingen wordt geconstateerd.

Steunmaatregelen en subsidies : zaak 59/70.

De Nederlandse regering heeft een beroep wegens nalaten tegen de Commissie ingesteld, aangezien deze als opvolger van de Hoge Autoriteit van de E.G.K.S. zich niet met een aanbeveling aan de Franse Republiek heeft gekeerd tegen bepaalde, in het Franse Plan vervatte faciliteiten voor de ijzer- en staalindustrie.

De advocaat-generaal K. Roemer concludeerde tot ontvankelijkheid van het beroep, doch achtte dit niet grond, aangezien de bestreden maatregelen niet tot « ernstige verstoring » van de markt konden leiden, hetgeen de Commissie zou hebben verplicht in te grijpen.

Week van 21 t/m. 25 juni 1971.
Nº. 15/71.

10/71 — Vervoer te water, monopolies, mededinging :

Ter openbare terechtzitting van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen vond de mondelinge behandeling plaats van een zaak waarin de arrondissementsrechtbank te Luxemburg om een prejudiciële beslissing had verzocht.

Na de kanalisatie van de Moezel en de oprichting van de maatschappij tot exploitatie ener rivierhaven te Merttert (Société du Port fluvial de Merttert) (rive luxembourgeoise), riep de Luxemburgse regering bij wetten van 1967 en 1968 ten behoeve van die vennootschap een geprivilegieerde regeling in leven, onder meer inhoudende vrijdom van belastingen, overname van de onderhoudslasten door de staat en het recht te worden gehoord inzake aan derden te verlenen machtigingen, en voorts : strafbedreiging bij overtreding.

Een Luxemburgse baggermaatschappij die haar werkzaamheden als gevolg van de kanalisatie van de Moezel had moeten staken, had bij wege van compensatie en met het oog op de omschakeling van het bedrijf van de Luxemburgse regering machtiging verkregen haar land- en loskade te vergroten ; zij mocht deze kade gebruiken voor het uitsluitend voor eigen rekening laden en lossen van met name genoemde materialen uit zand- en steengroeven.

Het Luxemburgse openbaar ministerie meende na enige tijd tegen bedoelde vennootschap een strafgeding aanhangig te moeten maken omdat zij — in strijd met de haar door de regering verleende machtiging — voor rekening van derden was opgetreden.

Verdachten betoogden dat de Luxemburgse wettelijke regeling voor voormelde havenexploitatie maatschappij in strijd was met het Verdrag van Rome, omdat zij strekte tot het scheppen van een monopolie dat het vrije verkeer van goederen tussen de drie oeverstaten : Frankrijk, de Bondsrepubliek Duitsland en Luxemburg, belemmerde. De communautaire mededingingsvoorschriften roepen volgens verdachten voor particulieren subjectieve rechten in het leven die door de nationale rechter moeten worden gewaarborgd. De arrondissementsrechtbank te Luxemburg vond hierin aanleiding de zaak naar het Hof van Justitie te verwijzen.

MEDEDELINGEN

Belgische Vereniging voor Arbeidsverhoudingen.

Van 9 tot 14 januari 1972 gaat te Tel-Aviv, Israël, een Internationaal Congres door gewijd aan « Trends in Industrial and Labor Relations, » ingericht onder de auspiciën van de Belgische Vereniging voor Arbeidsverhoudingen.

Volgende thema's worden er behandeld :

- 1) New Directions for Collective Bargaining ;
- 2) Preventing and Resolving Industrial Disputes ;
- 3) Manpower Problems and Adjustments in Industrial Societies ;
- 4) The Changing Labor Force ;

- 5) Innovations in Industrial Relations Theories ;
- 6) Teaching Industrial Relations ;
- 7) Income Policy and Collective Bargaining.

Naast het bijwonen van het congres wordt van de gelegenheid gebruik gemaakt om Israël nader te leren kennen.

Voor nadere inlichtingen kan men zich wenden tot Prof. Dr. R. Blanpain, voorzitter van de Belgische Vereniging voor Arbeidsverhoudingen, Tiensestraat 41, 3000 Leuven.

Verhoging in Nederland van de vergoedingen voor kosteloze rechtsbijstand.

Het is onze lezers bekend dat in Nederland aan de toegevoegde raadslieden zowel in strafrechtelijke als in burgerlijke zaken van staatswege een vergoeding wordt uitgekeerd. Er werd in België reeds dikwijls aangedrongen opdat hetzelfde systeem zou ingevoerd worden.

De in Nederland toegekende vergoedingen werden onlangs verhoogd. Wij delen hieronder de twee Koninklijke besluiten mede, waarin de nieuwe bedragen voorkomen.

De verhoging bedraagt twintig procent, met dien verstande dat de bedragen waar nodig zijn afgerond op een veelvoud van vijf gulden. De verhoging houdt verband met de ontwikkeling van het loon- en prijspeil sedert 1 juli 1968, zijnde de datum waarvan is uitgegaan bij de vorige verhoging, ingaande 1 januari 1969. De onderhavige verhoging is alleen van toepassing op zaken waarin het bewijs van toevoeging op of na 1 januari 1971 is afgegeven.

427 Besluit van 21 juni 1971, houdende wijziging van het Koninklijk besluit van 3 mei 1949, Stb. J 190, tot het in werking doen treden en ter uitvoering van de artikelen 48 en 49 van het Wetboek van Strafvordering, betreffende toekenning ener toelage aan toegevoegde raadslieden.

Wij Juliana, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van onze Minister van Justitie van 10 mei 1971, Stafafdeling Wetgeving Privaatrecht, nr. 284/671 ;

Gelet op de artikelen 1, tweede lid van de Wet van 29 juni 1925, Stb. 308, tot invoering van het nieuwe Wetboek van Strafvordering, en 48 en 49 van het Wetboek van Strafvordering alsmede op artikel 76 van de Advocatenwet ;

De Raad van State gehoord (advies van 2 juni 1971, nr. 4) ;

Gezien het nader rapport van onze Minister van Justitie van 14 juni 1971, Stafafdeling Wetgeving Privaatrecht, nr. 348/671 ;

Hebben goedgevonden en verstaan :

Artikel I

In ons besluit van 3 mei 1949, Stb. J 190 (1), tot het in werking doen treden en ter uitvoering van de artikelen 48 en 49 van het Wetboek van Strafvordering, betreffende toekenning ener toelage aan toegevoegde raadslieden, worden de volgende wijzigingen aangebracht :

In artikel 3, lid 1, wordt gelezen :

- sub a. « f 150,— » in plaats van « f 125,— » ;
- sub b. « f 80,— » in plaats van « f 65,— » ;
- sub c. « f 190,— » in plaats van « f 160,— » ;
- sub d. « f 265,— » in plaats van « f 220,— » ;
- sub e. « f 300,— » in plaats van « f 250,— » ;
- sub f. « f 570,— » in plaats van « f 625,— ».

Artikel II

Dit besluit treedt in werking op de tweede dag na de datum waarop het in het Staatsblad is geplaatst en werkt terug tot 1 januari 1971.

Artikel III

Het bepaalde in artikel I van dit besluit is niet van toepassing, indien het bewijs van toevoeging is afgegeven vóór 1 januari 1971.

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit dat in het Staatsblad zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan de Raad van State en aan de Algemene Rekenkamer.

Soestdijk, 21 juni 1971.

Juliana.

De Minister van Justitie, Van Agt.

Uitgegeven de dertiende juli 1971.

De Minister van Justitie, Van Agt.

(¹) Laatstelijk gewijzigd bij Koninklijk besluit van 20 mei 1969, Stb. 197.

428 Besluit van 21 juni 1971, houdende wijziging van het Koninklijk besluit van 24 december 1957, Stb. 565, houdende regeling vergoeding kosteloze rechtsbijstand.

Wij Juliana, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Op de voordracht van onze Minister van Justitie van 10 mei 1971, Stafafdeling Wetgeving Privaatrecht, nr. 284/671;

Gelet op artikel 25 van de Wet van 4 juli 1957, Stb. 233, tot regeling van de rechtsbijstand aan on- en minvermogenenden;

De Raad van State gehoord (advies van 2 juni 1971, nr. 4);

Gezien het nader rapport van onze Minister van Justitie van 14 juni 1971, Stafafdeling Wetgeving Privaatrecht, nr. 348/671;

Hebben goedgevonden en verstaan:

Artikel I

In ons besluit van 24 december 1957, Stb. 565 (¹), houdende regeling vergoeding kosteloze rechtsbijstand, worden de wijzigingen aangebracht:

A. In artikel 2 wordt gelezen:

in het eerste lid,

- sub a. « f 380,— » in plaats van « f 315,— »;
- sub b. « f 450,— » in plaats van « f 375,— » en « f 300,— » in plaats van « f 250,— »;
- sub c. « f 530,— » in plaats van « f 440,— »;
- sub d. « f 830,— » in plaats van « f 690,— »;
- sub e. « f 900,— » in plaats van « f 750,— » en « f 680,— » in plaats van « f 565,— ».

in het tweede lid,

- sub a. « f 300,— » in plaats van « f 250,— » en « f 230,— » in plaats van « f 190,— »;
- sub b. « f 380,— » in plaats van « f 315,— »;
- sub c. « f 530,— » in plaats van « f 440,— »;
- sub d. « f 530,— » in plaats van « f 440,— » en « f 380,— » in plaats van « f 315,— ».

B. In artikel 3, eerste lid, wordt gelezen:

- sub a. « f 150,— » in plaats van « f 125,— »;
- sub b. « f 230,— » in plaats van « f 190,— »;
- sub c. « f 300,— » in plaats van « f 250,— ».

C. In artikel 3a, eerste lid, wordt gelezen:

- sub a. « f 230,— » in plaats van « f 190,— »;
- sub b. « f 340,— » in plaats van « f 285,— »;
- sub c. « f 450,— » in plaats van « f 375,— ».

D. In artikel 4, eerste lid, wordt gelezen:

- « f 150,— » in plaats van « f 125,— ».

Artikel II

Dit besluit treedt in werking op de tweede dag na de datum, waarop het in het Staatsblad is geplaatst en werkt terug tot 1 januari 1971.

Artikel III

Het bepaalde in artikel I van dit besluit is niet van toepassing, indien het bewijs van toevoeging is afgegeven vóór 1 januari 1971.

De Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit, dat in het Staatsblad zal worden geplaatst en waarvan afschrift zal worden gezonden aan de Raad van State en aan de Algemene Rekenkamer.

Soestdijk, 21 juni 1971.

Juliana.

De Minister van Justitie, Van Agt.

Uitgegeven de dertiende juli 1971.

De Minister van Justitie, Van Agt.

(¹) Laatstelijk gewijzigd bij Koninklijk besluit van 20 mei 1969, Stb. 198.

TIJDSCHRIFTEN

Tijdschrift voor Privaatrecht, jaargang 1971 - nr. 2.

De Leeuw A., Een nieuwe wet op de ruilverkaveling van landbouwgronden. — Boute M., De leeftijden in het recht. — De Corte R., Sancties tegen een onwillige procespartij. — Claeys-Leboucq R., Arbeidsongevallenrecht (1966-1970). — Boekbespreking.

Jura Falconis, jaargang 1971 - nr. 5.

J. Castermans, Evolutie van het begrip bouwvergunning in de Belgische wetgeving. — J. Vandecasteele, De juridische draagkracht van de bouwvergunning. — M. Cauwenberghs, De verkavelingsvergunning in de nieuwe wetgeving op de ruimtelijke ordening. — L. Leysen, De sanktionering van de bouw misdrijven gepleegd in overtreding van de voorschriften van de wet houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en de stedenbouw. — M. De Gendt, Juridische aspecten van de waterverontreiniging.

Nederlands Juristenblad, jaargang 1971 - nr. 3.

Prof. mr. J. van der Hoeven, Schaduwkabinet en motie Kolfschoten. — Mr. L. Hardenberg, De onttrekking van de procureur en haar gevolgen. — Mr. L.R. van der Welj, Overgangsrecht met betrekking tot de huur en verhuur van bedrijfsruimten. — Mr. Th. L. van der Veen, Voorlopig getuigenverhoor voor kantongerecht. — Manifest van Brussel, dd. 30 januari 1971 van de Union Internationale des Avocats. — Mr. A.R.I. Aris, De « revolutie » van de functionele rechtsleer. — Mr. J.M. van Dunné, Een antwoord aan mr. A.R.I. Aris.

Advocatenblad, jaargang 1971 - nr. 8.

Mr. Dick H.W. de Jong, Naar hedendaagse vormen in de Justitie. — Mr. J. Hollander, Rapport commissie van Soest. — Mr. J.V.M. Los, Het nieuwe echtscheidingsrecht. — Mr. L.C.A. van Eijck, In memoriam Mr. A.J.H. Hanks Drielsma. — Mr. L. Hardenberg, International Bar Association. — Het woord is aan de lezer. — Wetgevingsinformatie. — Disciplinaire beslissingen (RvT, 1081 t/m 1090). — Mededelingen. — Personalialia. — Varia.

Tijdschrift voor Europees en Economisch Recht, jaargang 1971 - nr. 8.

Mrs. P. Gueben, M. Keller-Noëllet en J.A. ten Haven, Juridische aspecten van het visserijbeleid der Europese Gemeenschap. — Prof. Mr. P. Verloren van Themaat, Meer duidelijkheid over het ontwerp Vestigingswet Detailhandel.